

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Eni Kaštelan

Izazovi upotrebe čakavskog narječja u dječjem vrtiću

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Izazovi upotrebe čakavskog narječja u dječjem vrtiću

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Jezično – komunikacijski integrirani kurikulum

Mentor: prof. Vesna Katić, viši predavač

Student: Eni Kaštelan

Matični broj: 0299011626

U Rijeci,

rujan 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

Eni Kaštelan

Zahvala

Zahvaljujem svojoj mentorici, profesorici Vesni Katić na pomoći, podršci i strpljenju pri pisanju završnog rada.

Zahvaljujem ravnateljici dječjeg vrtića „Pahuljica“ Rab na pomoći tijekom provođenja istraživanja te svim odgajateljicama koje su bile voljne biti sudionici istraživanja.

SAŽETAK

Narječja predstavljaju važan segment kulturne baštine i tradicije određenog kraja što zbog utjecaja globalizacije treba sačuvati. Jedan od načina je njegova primjena u odgojno – obrazovnom radu s djecom rane i predškolske dobi. Kako je to period intenzivna rasta i cjelovitog razvoja, posebna se pozornost u radu želi posvetiti izazovima primjene narječja u okviru jezično – komunikacijskog razvoja u institucionalnom i obiteljskom okruženju.

Ključne riječi: narječje, jezični, komunikacijski, govorni razvoj

ABSTRACT

Dialects represent an important segment of the cultural heritage and tradition of a certain region, which should be preserved due to the influence of globalization. One of the ways is its application in educational work with children of early and preschool age. As this is a period of intensive growth and overall development, this work wants to pay special attention to the challenges of applying the dialect within the language - communication development in the institutional and family environment.

Key words: dialect, language, communication, speech development

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. JEZIČNO – KOMUNIKACIJSKI I GOVORNI RAZVOJ DJETETA RANE I PREDŠKOLSKE DOBI.....	3
2.1. Značenje jezično – komunikacijskog i govornog razvoja djeteta za njegov cjelokupni razvoj.....	3
2.2. Faktori o kojima ovisi govorni razvoj.....	5
2.2.1. <i>Utjecaj sredine na razvoj govora djece</i>	6
2.3. Uvjeti u institucionalnom kontekstu koji doprinose jezično – komunikacijskom i govornom razvoju.....	10
2.3.1. <i>Upotreba narječja u odgojno – obrazovnim ustanovama</i>	10
2.3.2. <i>Važnost očuvanja narječja</i>	12
2.3.3. <i>Utjecaj čakavskog narječja na razvoj govora djece rane i predškolske dobi</i>	14
2.3.4. <i>Uloga odgajatelja u jezično – komunikacijskom razvoju djece te primjeni narječja u radu s djecom</i>	15
3. ČAKAVSKO NARJEČJE NA OTOKU RABU.....	20
3.1. Narječja u hrvatskom jeziku.....	20
3.2. <i>Čakavsko narječje na otoku Rabu</i>	21
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	22
4.1. Predmet istraživanja.....	22
4.2. Cilj, zadaci i hipoteze istraživanja.....	22
4.3. Uzorak ispitanika.....	23
4.4. Metode, postupci i instrumenti istraživanja.....	23
4.5. Rezultati i rasprava.....	24
5. ZAKLJUČAK.....	43
6. LITERATURA:.....	45
7. PRILOZI.....	48

1. UVOD

Svaki čovjek je društveno biće koji ostvaruje svoju interakciju s ljudima putem komunikacije. Kako bi ljudi mogli komunicirati, potrebno je razviti govor i usvojiti jezik. Bez ljudske okoline, vršnjaka i odraslih, razvoj govora nije moguć. Roditelji i obitelj imaju najznačajniju ulogu u razvitku jezika jer je to djetetova prirodna sredina, a roditelji su osobe najbližije djetetu. Roditelji kod kuće i odgajatelji u odgojno – obrazovnim skupinama govorni su uzori djeci, odgovaraju na dječja pitanja, potiču i motiviraju dijete na komunikaciju, djetetu daju povratnu informaciju, daju mu slobodu govorenja i izražavanja te stvaraju pozitivno emocionalno okruženje u kojem dijete uči.

Djeca usvajaju govor okoline kojom su okruženi, odnosno usvajaju materinski jezik koji je djetetu najbliži i najprirodniji jezik i kojeg prvo usvaja. Hrvatska je zemlja s mnogo posebnosti i ljepota, a ono što je posebno krasno u jeziku je različitost dijalekata, narječja, mjesnih govora, žargonizma itd. U današnje vrijeme važno je očuvati vlastiti jezik, narječje, običaj i tradiciju. Zbog pojave moderne tehnologije i sve veće globalizacije, u jeziku se gube neke stare riječi, narječje se rabi sve manje, običaji se polako zaboravljaju, a tradicija hlapi. Da bi se spriječilo sve navedeno važno je poticati razvoj zavičajnog identiteta i upotrebu narječja od rane dječje dobi kako bi djeca stekla ljubav prema zavičaju i tradiciji.

U radu se stavlja naglasak na upotrebu čakavskog narječja sa djecom rane i predškolske dobi. Ukratko je opisan jezično – komunikacijski i govorni razvoj djece te upotreba narječja u institucijskom okruženju.

Nije poznato niti je pronađen podatak koriste li odgajatelji na otoku Rabu čakavsko narječje u dječjim vrtićima. Stoga je provedeno istraživanje u dječjem vrtiću „Pahuljica“ u gradu Rabu na istoimenom otoku tijekom mjeseca kolovoza. Istraživanjem se želio dobiti uvid upotrebljavaju li odgajatelji čakavsko narječje u DV. Metodom ankete ispitane su 22 odgajateljice koje rade u odgojno – obrazovnim skupinama s djecom različitih uzrasta. Njihovi odgovori daju uvid u upotrebu čakavskog narječja u dječjem vrtiću „Pahuljica“. U istraživanju se željelo ispitati koristi li se čakavsko narječje u realizaciji odgojno – obrazovnog procesa, kakvi su stavovi odgajatelja prema upotrebi čakavskog narječja u neposrednom – odgojno – obrazovnom procesu te kako i kada se koristi čakavsko narječje u sveukupnom životu i radu dječjeg vrtića na otoku Rabu. Bez obzira što je otok Rab mjesto u kojem većina stanovnika

svakodnevno upotrebljava čakavsko narječje, pretpostavlja se da će se svi djelatnici prethodno navedene odgojno – obrazovne ustanove koristiti hrvatskim standardnim jezikom u neposrednom radu s djecom rane i predškolske dobi, dok postoji mogućnost postojanja radionica/kraćih programa, gdje se s djecom implementira čakavsko narječje u njihov govor. Podaci anketa su prikupljeni, obrađeni i prikazani tablično u postocima, a potom i interpretirani.

2. JEZIČNO – KOMUNIKACIJSKI I GOVORNI RAZVOJ DJETETA RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Na samom početku, valjalo bi spomenuti te objasniti jezično – komunikacijski i govorni razvoj djeteta rane i predškolske dobi, budući da se tema rada promatra kroz okvir jezično – komunikacijskog kurikulumu. U tekstu koji slijedi objašnjen je pojam jezično – komunikacijskog i govornog razvoja djeteta tu su navedeni faktori o kojima ovisi govorni razvoj djeteta, gdje je naglasak na vanjskim faktorima, a posebice je važan utjecaj sredine i odraslih u njoj. Nakon toga, dolazi se do institucionalnog konteksta i upotrebi narječja u odgojno – obrazovnim ustanovama. U posebnom poglavlju opisan je utjecaj čakavskog narječja na razvoj govora kod djece kroz jedno pronađeno istraživanje, a potom je objašnjeno zašto je važno očuvati narječja i koja je uloga odgajatelja u primjeni narječja s djecom rane i predškolske dobi.

2.1. Značenje jezično – komunikacijskog i govornog razvoja djeteta za njegov cjelokupni razvoj

Kako bi se razumio pojam jezično – komunikacijskog i govornog razvoja, potrebno je objasniti pojmove komunikacija, jezik i govor.

„Komunikacija je sredstvo pomoću kojeg stvaramo prijatelje, razgovaramo s drugim ljudima, izražavamo svoja mišljenja, stavove, molimo za pomoć i mnogo drugih stvari. Čovjek od svoga rođenja uči kako komunicirati da bi te sposobnosti dalje kroz život razvijao. Komunikacija je prijenos informacija od pošiljatelja k primatelju, uz uvjet da primatelj razumije informaciju“ (Isić, 2010:32). Komunikacija se može definirati i kao *proces stvaranja značenja između dvije ili više osoba*, ili kao *proces uzajamne razmjene značenja* (Bratanić, 1991:76 prema Katić 2019). Komunikacija se smatra vještinom jer se može naučiti učenjem i vježbanjem te sposobnošću kada se dijete služi jezičnom djelatnošću nesvjesno (Katić, 2019).

Jezik predstavlja sustav znakova uređen skupom pravila (odnosima između znakova) nastao u tijeku povijesnog razvoja društva, a odlikuje se apstraktnošću značenja i struktura. Jezik se javlja u funkciji sporazumijevanja i kao sredstvo mišljenja. Može se razviti mimo govora, dok se govor ne može razviti mimo jezika (Katić, 2019).

Govor je jezik u akciji, djelatnost komuniciranja pomoću jezika koja se ostvaruje u kontekstu individualne svijesti (subjektivna osnova) te se razlikuje od jezika koji je objektivna i

društveno–povijesna tvorevina (Katić, 2019). Govor je najstariji i najrasprostranjeniji jezični način komunikacije među ljudima uopće. Prvi je verbalni način komunikacije djeteta s okolinom te se svako ljudsko biće rađa s predispozicijama za razvoj govora. Tijekom odrastanja, predškolsko dijete se osposobljava primati govorne poruke, pravilno razumjeti govorne poruke i slati govorne poruke. Govorom dijete izražava svoje želje, misli, emocije, raspoloženja, stavove i svoje ja. Funkcije govora djece povezane su s razvojem glasovne strane govora, razvojem rječnika i značenja riječi, razvojem mišljenja i njegova izražavanja. Govor ima tri funkcije: komunikacijsku funkciju, funkciju izražavanja i misaonu funkciju (Katić, 2019).

Činjenica je da dijete svijet doživljava integrirano, stoga je važno da dijete napreduje u svom jezično – komunikacijskom i govornom razvoju jer je važno za cjelokupni razvoj. Naime, razvoj govora je usko povezan sa svim ostalim aspektima dječjeg razvoja. Jezično – komunikacijski integrirani kurikulum se povezuje sa spoznajno – istraživačkim integriranim kurikulumom te likovnom, kineziološkom i glazbenom metodikom u integriranom kurikulumu (Katić, 2019). Spoznajno – istraživački integrirani kurikulum je najuže povezano s radom na razvoju govora jer dijete istražuje i upoznaje svijet oko sebe, a upotrebom govora izražava vlastite misli, doživljava i iskustva. Govor je usmeno izražavanje, a crtanje (slikanje) je prvi način pisanog izražavanja kojim se nekome prenosi poruka. Radeći na likovnom izražavanju dijete istovremeno može raditi i na govornom i obratno, u čemu se vidi povezanost govora i likovnog razvoja djece. O povezanosti glazbe i govora ne mora se niti posebno pisati jer se podrazumijeva da je rad na glazbenim područjima djece usko povezan s razvojem govora. Osnovu integracije govora i kineziološke metodike čini pokret pri govoru i pokreti govornih organa kao oruđa govora. Iz svega navedenog, može se zaključiti da je djetetov razvoj holistiški i cjelovit te da su svi aspekti djetetova razvoja međusobno usko povezani (Katić, 2019).

Za jezično – govorni razvoj djeteta najintenzivnije su prve tri godine života u kojima postoje različiti čimbenici koji utječu na njegov razvoj. Već u majčinoj utrobi započinje komunikacija djeteta s okolinom. Na zvučni podražaj iz okoline, dijete odgovara kretanjem u utrobi (Šego, 2009). Prvi zvuk koji dijete proizvede nakon rođenja je plač, kojim dijete započinje prvu vokalnu komunikaciju s okolinom. Plačem i gestama, dijete prenosi okolini određenu poruku. Dijete raste i ono svladava i usvaja govor. Kako raste, tako dijete prolazi kroz predjezičnu i jezičnu fazu kada je bitno stvarati komunikacijske situacije u kojima se dijete potiče na razvijanje govora (Šego, 2009).

Faktori o kojima ovisi govorni razvoj djeteta su brojni, a koji su to faktori te što sve utječe na razvoj dječjeg govora, opisano je u nastavku teksta.

2.2. Faktori o kojima ovisi govorni razvoj

Razvoj govora predškolske djece ovisi o brojnim faktorima koji se mogu podijeliti na unutarnje faktore i vanjske faktore te samoaktivnost djeteta (Katić, 2019).

Unutarnji faktori bi se odnosili na urođene sposobnosti djeteta koje utječu na njegov jezično – govorni razvoj. Bitno je navesti kako se na njih ne može utjecati. Tu valja spomenuti i maturaciju kao proces stjecanja spremnosti čitavog organizma i organa za izvršavanje različitih funkcija. Nadalje, pod unutarnje faktore spada i opće zdravstveno stanje djeteta, a pogotovo stanje i razvoj njegovih govornih organa: organi artikulacije: usne, zubi, vilice, jezik, nepca i nos, organi fonacije: grkljan, glasne žice, organi disanja: dušnik, pluća, dijafragma i grudni koš te rezonatori: šupljine usta, grla i nosa (Katić, 2019). Vrlo je bitno napomenuti da na razvoj govora utječe i sluh djeteta, inteligencija i njegove kognitivne sposobnosti. Na razvoj govora djece utječe još i spol djeteta, vid, preferencija upotrebe ruke (lijeve, desne ili obje) te fina motorika prstiju (Katić, 2019). Pod unutarnje uvjete spada još i motivacija djeteta, koja ovisi o djetetovim potrebama, željama, interesima, ali i o vanjskim čimbenicima – odnosu okoline prema djetetu.

Vanjski faktori se odnose na one čimbenike izvan organizma djeteta. Točnije, tu spada: obiteljska sredina, a posebice majka ili osoba koja provodi većinu vremena s djetetom, dječji vrtić (jaslice, vrtić, grupe za igru) i škola. Različita sredstva komunikacije, mediji te bilingvizam također su faktori koji utječu na jezično – govorni razvoj (Katić, 2019).

Samoaktivnost djeteta je jedan od važnijih faktora koji utječe na razvoj govora djece. Poznato je da djeca uče čineći, istražujući i sudjelujući. Djeca uče kroz aktivnosti koje su sama organizirala ili koje je odgajatelj osmislio te ponudom bogatih i raznovrsnih materijala koje djeca mogu samostalno koristiti (Malnar, Punčikar, Štefanec, Vujičić, 2013). Djeca uče koristeći svoja prijašnja iskustva, na koja nadograđuju nova (Slunjski, 2011). Važno je napomenuti da samoorganizirane aktivnosti, što su aktivnosti koje djeca sama iniciraju, imaju izuzetno veliku važnost za dijete i njegov razvoj, čak važniju od aktivnosti koje predlaže odgajatelj jer su aktivnosti koje za dijete imaju smisla, koje drže djetetovu pažnju, koncentraciju, interes i angažiranost i naposljetku su aktivnosti koje izgrađuju znanje i

razumijevanje djeteta. Tu je vrlo važno okruženje vrtića jer je ono izvor učenja djece i značajno određuje kvalitetu iskustva i njihova učenja (Slunjski, 2011). Dijete će uspješno razvijati svoje potencijale, ako se nalazi u emocionalno zdravoj sredini, intelektualno poticajnoj te u ozračju razumijevanja i ljubavi (Šego, 2009).

Zaključno, razvoj govora kod djece rane i predškolske dobi pod utjecajem je unutarnjih faktora, koji se odnose na urođene sposobnosti djece, vanjskih faktora, čime se podrazumijeva sve ono što se događa izvan i oko djeteta te samoaktivnost djeteta.

Za potrebe ovog završnog rada, posebna pozornost se stavlja na vanjske faktore koji utječu na govorno – jezični razvoj. Stoga je u nastavku opisan utjecaj sredine i odraslih u njoj na razvoj govora djece.

2.2.1. Utjecaj sredine na razvoj govora djece

Na razvoj govora djece rane i predškolske dobi, veliku ulogu ima djetetova okolina. To uključuje obiteljsku i izvanobiteljsku sredinu, primjerice predškolske ustanove.

Obitelj je primarna odgojna zajednica u koju dijete prvo ulazi nakon rođenja. Obitelj čine roditelji, djeca te ostali članovi uže i šire obitelji. Uloga koju obitelj ima za razvoj djeteta nezamjenjiva je. Obiteljska sredina najbliža i najpoznatija je djetetu te utječe na cjelokupni djetetov razvoj. Roditelji su djetetu najbliskije osobe i upravo s njima, dijete provodi najviše vremena u najranijim danima svog života te oni, uz odgajatelje u vrtiću rade na poticanju djetetova govorno – jezičnoga razvoja. Roditelji i odgajatelji imaju ključnu važnost stvarajući poticajno i pozitivno okruženje u kojemu dijete uči, razvija svoje vještine i sposobnosti i napreduje u jezično – govornom razvoju. Isto tako, odrasli mogu stvarati i nedovoljno poticajna okruženja u kojima se kod djece ne potiče razvoj govora i jezika, već posljedice mogu biti negativne, poput zaostajanja u jezičnom razvoju (Šego, 2009). Dijete usvaja jezik promatrajući i slušajući okolinu i prije nego što izreče svoju prvu riječ (Prebreg - Vilke, 1991).

U životu djeteta ključni su odrasli, koji su dječji sugovornici. Kao sugovornici, oni imaju brojne uloge. Uloga socijalne sredine, točnije roditelja, a posebice majke ili osobe koja s djetetom provodi većinu vremena, ima veliku važnost. Ne samo da će ta osoba utjecati na kvalitetu razvoja govora i usvajanja jezika djece, već će učiniti i koji jezik će djeca usvajati, a usvajati će materinji jezik (Blaži, 1994). „*Danas prevladava mišljenje da je usvajanje materinjeg*

jezika, odnosno govora, kompromis između bioloških preduvjeta za usvajanje govora i međudjelovanja s okolinom.“ (Blaži, 1994:153). Međudjelovanje je, zapravo, dvoznačni proces između djeteta i okoline u kojem je aktivnost djeteta izuzetno važna u određivanju daljnjeg toka uključivanja okoline (roditelja) u komunikaciju. Majka može utjecati na razvoj jezičnih sposobnosti djece, ovisno o količini bavljenja djetetom. Pojam tzv. "konverzacijskog međudjelovanja" odraslog i djeteta ključni su u razvoju govora djece. Prilikom obraćanja djetetu, majka pokazuje posebne karakteristike govora okoline. Jedna od glavnih karakteristika tog govora je pojednostavljivanje sintakse i semantike. To odrasla osoba čini s ciljem postizanja i održavanja komunikacije s djetetom (Blaži, 1994). Od trenutka rođenja, majka se stalno obraća djetetu i govori mu, shvaćajući da ono još ne razumije što mu ona priča. No, majka smatra kako, putem tog međudjelovanja, unaprjeđuje komunikaciju s djetetom, koristeći njegovo najranije biološko glasanje kao podražaj. Kada se odrasle osobe obraćaju djeci, onda one koriste drugačiji govor od govora upućenog odraslima (Blaži, 1994). One se koriste govorom usmjeren na dijete (GUD), a to je govor koji upotrebljavaju odrasli i starija djeca dok pričaju s mlađom djecom. To čine spontano, a govor ima poseban ritam, visinu glasa i muzikalnost, sporiji je od običnoga govora, govornici koriste jednostavne riječi i postoji visok stupanj uzvraćanja na djetetov „govor“ (Šego, 2009). Važno je znati prilagoditi govor dobi djeteta jer ono može jednako i negativno utjecati na razvoj govora, odnosno usporiti govorno – jezični razvoj. Istraživanja pokazuju da djeca čije su majke koristile GUD imaju veoma bogat riječnik i gramatički pravilniji govor (Šego, 2009). U nekim crtanim filmovima, glumci se koriste GUD-om, jezikom primjerenom maloj djeci, što je djeci razumljivije te brže i lakše uče i usvajaju nove riječi, dolaze do novih spoznaja, upoznaju različitosti, pobuđuje im se mašta, čuju i upoznaju druga narječja i obogaćuje se njihov rječnik (Šego, 2009).

Brojni autori tvrde kako majke više prilagođavaju svoj govor djetetu, nego očevi (Blaži, 1994). Iz tog razloga, očevi predstavljaju komunikacijski izazov svojoj djeci na način da ih tako pripremaju za komuniciranje sa širom govornom zajednicom u kojoj je djetetu više toga nepoznato i gdje se nalaze njemu manje bliske osobe, što isto tako utječe na njegov razvoj govora (Blaži, 1994).

Unutar obitelji, dijete stječe brojna iskustva i znanja te uči svoj prvi jezik koji se još naziva i materinski jezik jer ga dijete usvaja od majke. Materinski jezik je onaj koji dijete najprije nauči, i najbolje zna, jezik s kojim se identificira i koji najbolje koristi (Adiva – Bilingvizam. Dostupno na: <https://www.adiva.hr/zdravlje/logopedija/bilingvizam-sto-kada-dijete-odrasta-u-dvojezicnoj-obitelji/> (7.8.2020.)). Djeca ga upotrebljavaju prije škole, u obitelji i u okruženju

starijih govornika u kojem dijete odrasta. Iako nosi naziv „materinski jezik“ to ne mora nužno značiti da je to majčin jezik, s tim da se pod majkom ne mora misliti na biološku majku, nego na osobu koja će uspostaviti redovitu i trajnu jezičnu komunikaciju s djetetom i dijete ga može usvojiti i od neke druge njemu bliske osobe (Prebreg - Vilke, 1991). Taj je jezik usađen u ljude od rođenja i zahvaljujući njemu, ljudi mogu učiti, govoriti i misliti te je jezik kojim se najbolje i najpreciznije služi.

Materinski jezik se još može nazvati i roditeljski jezik iz razloga što ga dijete preuzima od svojih roditelja, majke i oca. Dijete ga usvaja unutar obitelji, stoga se koristi i naziv obiteljski jezik, a to je jezik kojim se članovi obitelji koriste u međusobnoj komunikaciji (majka, otac, braća i sestre, bake i djedovi ako žive u istoj kući i govore istim jezikom) (Jelaska, Kusin 2005). Zavičajni jezik označava jezik zajednice s kojim se govornik poistovjećuje, kao jezik kraja ili zemlje u kojoj je govornik rođen (Pavličević- Franić 2005). Okolinski jezik označava jezik okoline te uključuje odnos govornika s okolinom. On može biti većinski, ako njime govori većina govornika određenoga područja. Naziv okolinski jezik uključuje i zavičajne jezike kojima se govori u govornikovu okružju. Sve navedene jezike, dijete usvaja nesvjesno i spontano živeći u svojoj zajednici (Pavličević-Franić 2005).

„Za usvajanje materinskog jezika nužna je urođena sposobnost jezičnoga učenja, izloženost jezičnome uzoru u izravnome sporazumijevanju i djetetov spoznajni razvoj, kako navode stručnjaci“ (Jelaska et al. 2005:41)“ Kako je poznato da dijete usvaja jezik u svakodnevnom, prirodnom okruženju, tako će djeca usvojiti onaj jezik kojim se služe osobe najbližije njemu. Iz toga razloga, ukoliko jedan od roditelja govori nekim narječjem, vjerojatno će i dijete, u svojem razvoju jezika, usvojiti narječje. U hrvatskom jeziku, nekoliko je narječja, stoga je ponekad usvajanje jezika proces dvojezičnog učenja (primjerice ukoliko je jedan roditelj iz kajkavskog, a drugi iz čakavskog narječja). Te razlike u govoru oca i majke uvelike mogu utjecati na razvoj govora kod djeteta (Jelaska et al. 2005).

Proces usvajanja materinskog jezika, podrazumijeva najmanje četiri aspekta:

1. usvajanje glasovnog sustava (počinje s fiziološkim krikom odmah nakon rođenja djeteta);
2. upotrebu jezičnih oblika vlastitog jezika, tj. gramatiku;
3. sposobnost razumijevanja i priopćavanja značenja, tj. semantiku;
4. sposobnost da se upotrebom govora nešto uradi ili postigne, tj. da se komunicira (Prebreg-Vilke, 1991).

Glavna je zadaća odraslih stvaranje okoline u kojoj dijete uči i stvaranje uvjeta da djeci učenje pretvore u igru i zabavu. Važno je da razgovaraju s djecom o različitim temama te da im potom postavljaju pitanja, potiču da iznose svoja vlastita mišljenja te da mu s puno strpljenja odgovaraju na pitanja. Nadalje, velika uloga odgajatelja, kao i roditelja je kvalitetno organiziranje dječjih aktivnosti. Važno je da se aktivnosti mjenjaju, budući da djeca vrlo brzo izgube interes te im je koncentracija kratka. Važno je da tijekom procesa učenja, roditelji i odgajatelji djeci budu partneri, a manje autoriteti. Upravo iz tog razloga, važno je da svoje zahtjeve prema djeci izražavaju kroz igru, kao najprirodniji oblik dječjeg učenja (Šego, 2009).

Dječja igra, sastavni je dio djetetovog života i jedna od osnovnih ljudskih aktivnosti. Igrom dijete se razvija u više područja – emocionalno, duhovno, tjelesno, intelektualno i socijalno te svakako ima bitnu ulogu u poticanju jezično – govornog razvoja djeteta. Igre potiču kod djeteta slušanje, govorenje, čitanje i pisanje (Šego, 2009) Igra je način učenja djece. Osim što mu je zanimljiva, dijete raznim igrama lakše uči, upoznaje do sad neviđene stvari te svijet u kojem živi. Igra djetetu pobuđuje maštu, dijete uči nove riječi, pravilno ih izgovarati, uči značenja tih riječi i proširuje svoj vokabular. Dijete igrama uči slagati rečenice, razvija svoje predčitalačke vještine i razvija sposobnost aktivnog slušanja (Šego, 2009).

Mediji, kao sastavni dio svakodnevnice, imaju značajnu ulogu u dječjem razvoju jezika i govora i nikako ne smiju biti zanemareni. Koliko pozitivno mediji mogu djelovati na razvoj komunikacijske kompetencije, toliko mediji imaju i svojih negativnih strana (Šego, 2009). Koliko dijete provodi pred malim ekranima i igrajući računalne igre, toliko i ovisi kvaliteta njegova razvoja. U malim količinama, utjecaj medija i igara je svakako pozitivan, zato što njima dijete uči i spoznaje svijet oko sebe (Šego, 2009). Problem nastaje onda kada mediji preuzmu kontrolu nad djetetovim životom. Ukoliko svako slobodno vrijeme dijete posvećuje gledanju televizije ili igranju igara, interakcija s vršnjacima i odraslima izostaje. Tada dijete ne razvija svoje socijalne vještine, a svijet istražuje jedino putem medija. Dijete tim putem može dobiti krive predodžbe o svijetu u kojem živi, a javlja se i mogućnost pojave nepoželjnih ponašanja kod djece, poput nasilnog ponašanja koje ih odbija od skupine vršnjaka (Šego, 2009). Isto tako, ako nema stvarne interakcije i komunikacije s vršnjacima i odraslima, dolazi do zaostajanja u jezičnom razvoju (Šego, 2009). Iako televizija nudi mnoštvo informacija, ona omogućava jednosmjernu komunikaciju, dijete je samo slušalac i govor ne upotrebljava aktivno, stoga je potrebno druženje i komuniciranje sa vršnjacima (Šego, 2009).

Dakle, na djetetov jezično – govorni razvoj utječu roditelji, odgajatelji i vršnjaci u vrtićima, mediji kojima je dijete okruženo te jezične igre (Šego, 2009). Uloga obitelji u ranom djetinjstvu nenadoknadiva je za kasniji jezični razvitak djeteta, isto kao i uloga predškolskih ustanova i odraslih u njoj. Bitno je stvarati povoljne situacije u kojima dijete ima priliku učiti i razvijati se na jezično – govornom polju. U nastavku rada, spomenut je razvoj govora i upotreba narječja u institucionalnom kontekstu, čime se ovaj rad i bavi.

2.3. Uvjeti u institucionalnom kontekstu koji doprinose jezično – komunikacijskom i govornom razvoju

Odgojno – obrazovne ustanove su mjesta u kojima se kod djece razvija svijest o različitosti i prihvaćanju istih. U nastavku je stavljen naglasak na upotrebu narječja u odgojno – obrazovnim ustanovama, obzirom da se rad upravo i bavi pitanjem upotrebe narječja u dječjem vrtiću. Osim toga, navedena je i uloga odgajatelja u implementiranju narječja u radu s djecom.

2.3.1. Upotreba narječja u odgojno – obrazovnim ustanovama

Radom u dječjem vrtiću može se mnogo učiniti za unapređenje jezika i razvitak govora. U bogaćenju dječjeg rječnika potrebno je koristiti svaku situaciju i sve mogućnosti da dijete riječi pravilno imenuje (Vrsaljko, Paleka, 2019). U odgojno – obrazovnim ustanovama postoji nekoliko vanjskih uvjeta koji utječu na djetetov razvoj i usvajanje jezika i govora, a to su cjelokupno ozračje (sredina), svakodnevne životne i planski stvorene situacije: planirani poticaji na razini odgojno–obrazovne skupine, planirana zbivanja na razini ustanove te suradnja s roditeljima, cjelokupnom zajednicom (Katić, 2020) Jedan od osnovnih izvanobiteljskih uvjeta za odgojnu komunikaciju i poticanje razvoja govorne komunikacije je cjelokupno ozračje ili sredina. To je skup međuljudskih (socijalnih), fizičkih i pedagoških uvjeta u kojima odgajatelj, djeca i njihovi roditelji i zajednica zajednički djeluju. U planiranju poticanja razvoja govora kreće se od djetetovog životnog iskustva i to od onoga što ima neko osobno značenje za dijete te stvarajući situacije u kojima će se dijete osjećati prirodno (Katić, 2020)

Sredina je usmjerena razvoju govora kroz komunikaciju i ona mora biti takva da:

1. potiče djecu na komunikaciju
2. pruža raznovrsne situacije za komunikaciju

3.u kojoj djeca mogu razvijati sve funkcije komunikacije i aspekte govora

4.koja omogućuje da djeca kažu svoja osobna iskustva i značenja

5.u kojoj se obraća pozornost na dječju inicijativu u komunikaciji

6.koja omogućuje da djeca dobro razumiju što im se govori (Katić, 2020).

Strukturiranjem prostora i materijala te osvještivanjem uloge odraslog, odnosno odgajatelja, stvara se cjelokupno ozračje ili sredina (Katić, 2020)

U odgojno – obrazovnom sustavu, a posebice u višim stupnjevima obrazovanja, zavičajni govor nije se smatrao dobrodošlim, stoga su djeca često bila ispravljana kada bi upotrebljavala narječje ili mjesni govor koji imaju usvojen., što kod djeteta razvija strah od jezika (Jurđana, 2015). Svijest o zavičajnom govoru i o standardnom jeziku se razvija u ranoj i predškolskoj dobi kada je bitno osvještavati jezično bogatstvo kojim je dijete okruženo. Najprije se razvija ljubav prema riječi, čitanju i pisanju, učenju izražajnoga govorenja koja zatim prerasta u ljubav prema zavičaju, tradiciji, kulturi (Jurđana, 2015).

Dijete u sebi nosi jezik koji je usvojen i naučen u obiteljskom okruženju i to je individualni i mjesni oblik jezika. U odgojno-obrazovne institucije, djeca ulaze i sa sobom donose različitosti i specifičnosti iz obiteljskog doma i svoje sredine. Djeca u vrtić dolaze s rječnikom iz roditeljskog doma, a u vrtiću usvajaju rječnik svakodnevnice komunikacije te se počinju upoznavati sa sustavom standardnog hrvatskog jezika kojeg postepeno usvajaju. Osim toga, sa standardnim jezikom djeca se susreću putem različitih masovnih medija, na televiziji, animiranim filmovima, dječjoj literaturi (Pavličević-Franić 2000). Boraveći u institucijama, kroz kontakt s drugom djecom, dijete upoznaje i ostale podsustave hrvatskog jezika – dijalekte i žargonizme (Pavličević-Franić 2005).

Kako je upotreba narječja dio osobnog identiteta svakog čovjeka, svakog djeteta, tako treba te vrijednosti njegovati i unutar odgojno – obrazovnih ustanova kao mjesta koja, uz obiteljski dom, njeguju i razvijaju identitet svakog djeteta. Dječji vrtić je mjesto koje pruža djetetu sve potrebne i odgovarajuće uvjete za njegov optimalan rast i razvoj. Dječji vrtić nudi bogatu poticajnu materijalnu i socijalnu sredinu koja utječe na cjelokupan dječji razvoj – u njoj se dijete razvija na fizičkoj, kognitivnoj, emocionalnoj i jezičnoj razini. U interakciji s drugim ljudima, dijete stječe iskustva i razvija socijalne vještine. Isto tako, uči kako izražavati vlastite i razumijeti tuđe emocije te upoznaje i postepeno usvaja vlastiti govor i jezik.

U doticaju s odgojno-obrazovnim sustavom, djeca upoznaju kulturu svojeg naroda kao promatrači, ali i kao aktivni sudionici. Od velike je važnosti kakva je jezično-komunikacijska sredina u kojoj se dijete nalazi jer ovisi o kvaliteti usvajanja i razvoja govora i jezika kod djece. Prostor dječjeg vrtića popunjen je raznim uratcima, plakatima, fotografijama, crtežima... napravljenih od strane djece i od strane odgajatelja (primjerice, što se u vrtiću događalo, gdje su djeca bila, što su vidjela, naučila i slično). Sve navedeno predstavlja kulturu tog dječjeg vrtića, ali i mjesta u kojem djeca žive i iz kojeg dolaze (Slunjski, 2001). Kako je dječji vrtić mjesto koje prihvaća i potiče prihvaćanje različitosti (kulturne, spolne, nacionalne...), tako se u njemu mogu pronaći razni radovi, a posebice u hrvatskim dječjim vrtićima, koji prikazuju ljepote svakog narječja, radovi i tekstovi koji su pisani nekim narječjem, postavljene slike određenih kulturnih manifestacija koje predstavljaju neko narječje i slično (Pavličević – Franić 2000). Na taj način djeca upoznaju i svoju kulturu, ali imaju priliku vidjeti i kakva je kultura druge djece, kako žive, što je njima važno i za njih vrijedno.

U odgojno – obrazovnim ustanovama, valjalo bi dopustiti djeci upotrebu narječja i mjesnog govora kojeg djeca znaju i žele pričati te poticati da na taj način, djeca iznose ono što je dio njihovog kulturnog identiteta. Svakako ne bi trebalo djecu kočiti ili ispravljati, već dopustiti da se izražavaju na svoj način. Djecu bi trebalo upoznati sa svojim i drugim narječjima te ih poticati da se služe svojim narječjem, ukoliko pokazuju potrebu za time. Svakako bi ih trebalo upoznati i sa standardnim jezikom, što se osim u razgovoru, postiže i primjenom dječje književnosti. Odgajatelji se djeci obraćaju na standardnom jeziku kako bi se djeca mogli slobodno i pravilno služiti s oba jezika prilikom završetka predškolskog doba i ulaska u školsko doba. Treba pripaziti da ne dođe do zanemarivanja i odbacivanja jednog od tih dvaju jezika, primjerice da se zbog upotrebe čakavskog narječja ne upoznaju osnove standardnog jezika i pravila komunikacije na njemu, već da oba jezika postanu dio kulturnog identiteta svakog djeteta (Turza Bogdan 2013).

Postavlja se pitanje zašto je uopće važno očuvati narječja te na koje načine to učiniti? Potreba za njegovim očuvanjem i razlozi zbog kojih se oni moraju očuvati su brojni i različiti, a navedeni su u tekstu koji slijedi.

2.3.2. Važnost očuvanja narječja

Narječja ne predstavljaju samo govor nekog naroda, već su oni važan segment kulturne baštine i tradicije određenog kraja (Božanić, 2009). Predstavljaju dragocjenost i posebnost nekog

naroda, mjesta ili zemlje. Zbog utjecaja globalizacije i posljedica koja ona nosi, narječja s vremenom izumiru te se javlja potreba za njihovim očuvanjem (Božanić, 2009).

Narječje je dio pojedinca, njegova vrijednost koju nosi u sebi. Predstavlja osobu kakva ona je, predstavlja mjesto, kulturu iz kojeg ta osoba dolazi. Svako narječje, dijalekt i mjesni govor predstavlja blago za sebe. Svaki govor koji postoji, na svoj je način poseban i zanimljiv te je nestanak svakog narječja zastrašujuć i poguban za narod. Ipak, kako bi govornici različitih narječja mogli ostvariti kvalitetnu komunikaciju, od velike je važnosti i standardni jezik. Njegova uloga je velika, no ne toliko velika i snažna da pogura narječja iza sebe. Standard treba imati svoje mjesto kao i narječja i ne smije se širiti na štetu narječja. Neki zajednički, opći jezik mora postojati, no to ne mora značiti da treba sve ostale mjesne govore i dijalekte zanemariti i iskorijeniti (Kapović, 2004).

Svaki čovjek ima svoj identitet, a narječje je dio njega. Narječja su često jedno od glavnih sredstava za izricanje identiteta. Identitet je potrebno razvijati od najranije dobi te naglašavati individualnost i posebnost svakog djeteta. Treba poticati upotrebu određenog narječja kod djece kako bi na taj način razvijali svoj identitet te je dječji vrtić najpogodnije mjesto za razvoj svijesti i osjećaja ljubavi o zavičaju te kulturnoj baštini. Predškolsko doba ima velik utjecaj pri razvoju i njegovanju identiteta djeteta. Važno je kod djece osvijestiti misli i spoznaje o njihovu podrijetlu, otkud dolaze te ih upoznati sa posebnostima kulture u kojoj žive. Mnogo je čimbenika koji utječu na razvoj identiteta, a to su: vršnjaci, obitelj, ličnost, škola, zajednica i kultura (Berk, 2015). Jedan od ciljeva obrazovanja je uputiti dijete na poticanje kulturnog identiteta, jezika i vrijednota države u kojoj živi (Konvencija UN-a o pravima djeteta, 2001). Ukoliko dođe do nestanka dijalekta, onda može doći i do gubitka identiteta, što je vrlo negativna posljedica.

Svaki čovjek bi trebao pričati onim jezikom koji njemu odgovara, bilo to narječjem ili standardnim jezikom, no isto tako svaka osoba bi trebala poznavati osnovna pravila komunikacije na standardnom jeziku kako bi se govornici različitih narječja mogli vrlo lako i uspješno sporazumijeti. Narječja su ono što ljudi izvorno govore, a standard je pomoćno, umjetno stvoreno sredstvo komunikacije, koji bi svi trebali poznavati i koji olakšava komunikaciju među govornicima različitih narječja (Kapović, 2004). Odgojno – obrazovne ustanove bi trebala biti mjesta koja naglašavaju važnost narječja i njegove upotrebe kao dio kulturnog identiteta djeteta te implementiraju isti u rad kroz različite radionice, programe i

projekte. Vrtići bi trebali biti mjesta koja promiču jezičnu snošljivost, ukazuju na pozitivne stavove prema narječjima i promiču različitosti među narječjima i posebnostima svakog od njih (Kapović, 2004).

U nastavku rada slijedi utjecaj čakavskog narječja na razvoj govora djece rane i predškolske dobi, što je opisano kroz jedno provedeno istraživanje.

2.3.3. Utjecaj čakavskog narječja na razvoj govora djece rane i predškolske dobi

Valjalo bi spomenuti i utjecaj čakavskoga narječja na razvoj govora djece, stoga su u nastavku navedeni rezultati jednog provedenog istraživanja kojem je glavni cilj bio ispitati utjecaj narječja na razvoj dječjeg govora.

Pronađeno je istraživanje kojemu je bio cilj ispitati utjecaj čakavskoga narječja na razvoj govora predškolske djece u vrtiću te utvrditi odstupanja u govoru predškolske djece čakavskoga narječja od standardnoga jezika (Grbović, 2017). Postavljene su dvije hipoteze: 1) Pretpostavlja se odstupanje u govoru standardnoga jezika kod djece predškolske dobi zbog utjecaja mjesnih govora i dijalekata i 2) Pretpostavlja se češće korištenje dijalektizama kod djece predškolske dobi koji su govornici čakavskoga dijalekta. Provedenim istraživanjem su potvrđene obje hipoteze (Grbović, 2017).

Grbović (2017) je provela istraživanje sa 79 djece predškolske dobi (djeca u dobi od 4 do 7 godina). Istraživanje je provedeno u dječjem vrtiću „Vladimir Nazor“, Kastav, dječji vrtić Matulji i dječji vrtić Brešca tijekom 4 dana. Naime, istraživanje je provedeno na način da je dvjema grupama djece pročitana slikovnica autorice Sunčane Škrinjarić: „Plesna haljina žutog maslačka“, te trima grupama pjesma Drage Gervaisa: „Morčić“. Nakon pročitanih tekstova, interakcija s djecom se ostvarila na standardnom jeziku postavljanjem pitanja koje su vezane uz temu. Za svako dijete u skupini, bilježile su se riječi te se potom analiziralo karakteriziraju li dječji govor neke od značajki čakavskog dijalekta te postoje li odstupanja od standardnoga hrvatskog jezika.

Grbović navodi sljedeće rezultate: „*U istraživanju provedenom na djelu Sunčane Škrinjarić „Plesna haljina žutog maslačka“ ispitanici ne koriste samoinicijativno čakavsko narječje u razgovoru, već samo na poticaj. Uočena je činjenica da čakavskoj radionici u Dječjem vrtiću „Vladimir Nazor“ prisustvuju djeca kojima čakavski dijalekt nije materinski te se kod te djece*

ne može očekivati spontana uporaba čakavizama jer oni dijalekt uče.“ (Grbović, 2017:38). Kako i sama autorica teksta navodi, postoji slabo odstupanje od standardnoga jezika, što se može pripisati novim društvenim promjenama. Može se zaključiti da djeca ne koriste čakavsko narječje spontano u vrtićkom okruženju, već samo ako situacija to od njih traži, dok je istraživanje provedeno na pjesmi Drage Gervaisa „*Morčić*“ pokazalo da ispitanici koriste samoinicijativno čakavsko narječje u razgovoru. Zaključak istraživanja je da ispitanici koji nisu izvorni čakavski govornici, narječje ne koriste spontano, dok oni ispitanici koji su izvorni čakavski govornici spontano koriste dijalekt u interakciji (Grbović, 2017: 38). Napravljena je i anketa koju su ispunjavali odgajatelji kako bi se dobio uvid u stupanj razvijenosti govora skupine. Uz to, bila su postavljena dva pitanja upotrebljavaju li djeca čakavsko narječje te jesu li upisana u čakavsku radionicu. Njihovi odgovori pokazuju da od ukupnog broja djece, njih 15 govori čakavskim narječjem, 58 djece ne govori čakavskim narječjem te 6 djece povremeno govori čakavskim narječjem. Od ukupnog broja djece, 37 su upisana u čakavsku radionicu, a 42 djece nije (Grbović, 2017).

Upotreba narječja ovisi o svakom djetetu ponaosob, što se podrazumijeva jer je svako dijete jedinstvo i posebno samo za sebe. Hoće li dijete ili ne upotrebljavati narječje, ovisi o obiteljskoj i institucionalnoj sredini u kojoj se nalazi. Generalno, možemo zaključiti da djeca koji nisu izvorni čakavski govornici, narječje ne koriste spontano, dok djeca koja su izvorni čakavski govornici spontano koriste narječje u interakciji.

Odgajatelj je uz roditelje, najbližija osoba djetetu. Uloga koju odgajatelj ima u radu s djecom vrlo je velika i važna te djetetov razvoj ovisi o kvaliteti odgajateljeva rada. U nastavku, slijedi uloga odgajatelja u radu s djecom prilikom upotrebe narječja.

2.3.4. Uloga odgajatelja u jezično – komunikacijskom razvoju djece te primjeni narječja u radu s djecom

Uz roditelje u obiteljskom domu, odgajatelj je djetetu druga najbližija osoba. Kada je riječ o ulozi odgajatelja u jezično – komunikacijskom razvoju djece, misli se na odgajatelja koji stvara uvjete i situacije u kojima dijete radi na svom razvoju govora i usvajanja jezika. Odgajatelj mora gledati na dijete kao na aktivnog sudionika vlastitog razvoja te poštivati i prihvaćati individualnost i posebnosti svakog djeteta. Odgajatelj mora pružiti pravilan govorni model kojeg djeca gledaju, slušaju i prate te pravilno izgovarati sve riječi, a isto tako pratiti izgovaraju

li sva djeca pravilno riječi te pomoći djeci ukoliko imaju problema pri izgovoru i razumijevanju. Odgajatelj bi trebao pratiti svako dijete i djelovati u skladu s dječjim željama, potrebama, mogućnostima i sposobnostima koje ima (Katić, 2020).

Uspostavljanje komunikacije između odgajatelja i djeteta temelj je za stvaranje socioemocionalne veze. Ona se razvija kroz svakodnevne praktične aktivnosti odgajatelja, a i djeteta. Odgajatelj promatra i prati djecu odgovarajućim govornim izrazom, stvara uvjete za razvoj pozitivne emocionalne klime, reagira i osjetljiv je na djetetovo ponašanje. Kvalitetnom interakcijom, dijete postupno razumije govor odgajatelja i u interakciji i komunikaciji s njim, vokalizacijom, aktivnošću i gestom izmjenjuje zajednička značenja. Prve odgovore djeteta neverbalne naravi treba strpljivo čekati, proširivati ih na ono što bi oni mogli značiti i dati ih u djetetovu žargonu da bi ih lakše usvojilo. Dijete bi unutar odgojno – obrazovne skupine trebalo imati osjećaj da se u svojoj skupini može izraziti, da može sve reći i da neće biti ismijano, neshvaćeno ili neuočeno. Djeci se mora osigurati prilika da govore i da razgovaraju, na standardnom jeziku ili narječju, glasno ili tiho, ekstrovertirano ili introvertirano. „*Odgajatelj bi trebao uvijek iznova propitivati svoje ponašanje kao i svoje postupke, a također bi trebao i propitivati vlastiti govor, govor koji nudi djeci te govorno-jezične i književno-umjetničke sadržaje kojima djecu okružuje, njihovu primjerenost te adekvatnost okruženja za slušanje i primanje takvih sadržaja.*“ (Velički 2009: 84). Također je potrebna adekvatna organizacija odgojnoobrazovnoga konteksta u kojem će biti zadovoljene dječje potrebe koje su preduvjet za kvalitetan razvoj govora. Kako navodi autor Dragić (2016) u radu s djecom trebaju se odabirati zanimljivi sadržaji koji su primjereni dobi djeteta i razvojnom stupnju na kojem se nalaze. Odabrani sadržaji kod djece moraju izazivati znatiželju, pozornost i uključenost. Zadaća odgajatelja je ponuditi djeci sadržaje kojima će kroz pjesme, priče, pokrete i slično kod djece poticati stvaralaštvo i zadržavati njihovu pažnju te poticati izražavanje govorom. Kreativni se odgajatelji služe mnogim zanimljivim načinima kako bi pomogli djeci u usvajanju jezika, stjecanju vještina, slušanja, govorenja i pisanja. Razgovaraju s djecom, čitaju knjige te potom s njima razgovaraju o pročitanim, potiču ih na povezivanje likova i priče, pažljivo slušaju sve što djeca kažu, dječje odgovore elaboriraju, nadopunjavaju ili ispravljaju (Šego, 2009). Nadalje, važno je djeci omogućiti stjecanje raznih iskustava te individualan rad i rad u malim skupinama. Stalno im treba stvarati prigode za komunikaciju. Važno ih je poticati na suradnju kako bi svoja iskustva naučili dijeliti s drugima, da jačaju empatiju i pozitivne osjećaje prema bližnjima (Šego, 2009).

Kada je riječ o odgajatelju koji primjenjuje i integrira dijalektalni govor u svome radu, onda je to odgajatelj koji smatra da treba njegovati obilježja kulture i tradicije jer se tako razvija kulturna svijest djeteta. Nadalje, takav odgajatelj je svjestan da će se dijete bolje osjećati i da će biti opušteniji ukoliko se izražava na poznatom i usvojenom govoru. Tada odgajatelj neće ispravljati dijete niti naglašavati pogreške, već će postepeno, uz narječje, uvoditi i standardni jezik (Slunjski 2001). Uloga odgajatelja je razvoj i opstanak partnerstva s roditeljima te širom i užom društvenom zajednicom. „*Roditelje tj. skrbnike djeteta treba prihvaćati i poštovati kao ravnopravne članove vrtića – partnere, koji ustanovu obogaćuju svojim individualnim posebnostima te svojom vlastitom kulturom i time pridonose kvaliteti ustanove u cjelini.*“ (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014:14) Zbog toga, vrlo je važno biti stalno u kontaktu i dogovorima s roditeljima te postati partner s roditeljem jer su oni ti koji mogu pomoći i upoznati ga s običajima zavičajnog govora koje je dijete usvojilo, dok mu šira i uža društvena zajednica može poslužiti za iskustveno učenje. Samo odgajatelj koji doista drži do kulture, tradicije, koji u sebi nosi te vrijednosti, može biti odličan model, primjer i uzor djeci koji će promicati kulturu u radu s djecom rane i predškolske dobi (Slunjski 2001).

Govoreći o neposrednom odgojno – obrazovnom radu s djecom, može se naglasak staviti i na upotrebu dječje književnosti, koja također može biti put upoznavanja djece s posebnostima narječja. Mogu se upotrebljavati slikovnice, priče, tekstovi i sl. pisano na hrvatskom jeziku, ali isto tako pisano na narječju, primjerice na čakavskome. Nadalje, isto vrijedi za dječje pjesmice koje se koriste u radu s djecom. Osim onih pjesmica koje su skladane na standardu, mogu se s djecom upotrebljavati pjesmice čiji je tekst napisan na narječju. S djecom rane i predškolske dobi, može se na brojne načine primjenjivati narječje. Svakako se mogu organizirati projekti i radionice čiji je cilj unaprjeđenje i primjena čakavskog narječja. Postoji i mogućnost postojanja kraćih programa koji rade na njegovanju narječja, što možemo vidjeti u primjeru Program „Čakavski kantunić“ u dječjem vrtiću „Zlatna ribica“ u Kostreni (<https://zlatnaribica.hr/program/program-cakavski-kantunic/>). Odgajatelj nadalje može učiniti da djecu odvede u etnološki muzej njihova kraja kako bi djeca mogla vidjeti obilježja njihove tradicije. Također, odgajatelj može dovesti u vrtić starijeg govornika njihova kraja koji će djeci na narječju govoriti kako se živjelo nekada te ovi susreti mogu biti vrlo dobar početak za formiranje projekta, što je najbolji način učenja djece gdje dijete stječe znanja vlastitim djelovanjem (Slunjski 2001).

U odgojno – obrazovnim ustanovama bi trebalo stvoriti klimu u kojoj će svako ruganje djeci na jezičnoj osnovi biti strogo zabranjeno, u kojoj neće biti «ispravljanja» djece ili proglašavanja

narječja manje vrijednima te na taj način ponižavanja čovjeka govoreći mu da je njegov materinski govor „nepravilan“. Ukoliko se već inzistira na upotrebi standardnog jezika u radu, moglo bi se s djecom razgovarati na način da ukoliko ona izgovore neki pojam na dijalektu upitati ih: „Znaš li možda kako se to još kaže?“, što je metodički ispravnije, od samog ispravljanja djece. Treba se ukazivati na pozitivne stvari o dijalektima kako bi se izbjeglo da se ljudi srame svojega govora te poticati na govorenje narječjem, što predstavlja bogatstvo u čovjeku (Kapović, 2004).

S obzirom da je Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) službeni dokument propisan u Republici Hrvatskoj koji sadrži temeljne vrijednosti odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi i kojem se rukovode svi odgajatelji u radu s djecom, spomenuta su neka njegova načela, vrijednosti i ciljevi koji su usko povezani s temom ovoga rada. Svaki odgajatelj bi trebao dobro poznavati ovaj dokument i voditi se prema njemu te svoj rad s djecom organizirati promišljajući o onome što dokument nalaže i u skladu s onim što je u njemu napisano. Jedna od vrijednosti Nacionalnog kurikuluma je identitet te u njemu piše sljedeće: *„Odgoj i obrazovanje pridonose izgradnji osobnog te kulturnog i nacionalnog identiteta djeteta. Doba globalizacije, koje obilježava miješanje različitih kultura, svjetonazora i religija, zahtijeva odgoj i obrazovanje koje djetetu omogućuju da oblikuje identitet „građanina svijeta“, a pritom sačuva svoj nacionalni identitet i svoju kulturu te društvenu, moralnu, jezičnu i duhovnu baštinu.“* (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014:21) I doista, prema napisanome može se vidjeti kako je uloga dječjeg vrtića te svih djelatnika zaposlenih u njemu pomoći djetetu u razvoju identiteta. Vrtić treba djetetu pomoći da razumije sebe i vlastiti identitet, ali i identitet drugih s kojima se susreće u vrtiću i široj socijalnoj zajednici. Pomaže djetetu da samostalnim i slobodnim izražavanjem izriče svoju pripadnost i kulturu, a to se upravo radi upotrebom određenog narječja, ukoliko je on dio materinskog jezika djeteta. Nadalje, pogledavši ostale vrijednosti koje promiče Nacionalni kurikulum, sa sigurnošću se može reći da upotreba narječja u dječjim vrtićima zadovoljava sve vrijednosti jer se kod djece potiče humanizam i tolerancija te razvija dječja autonomija (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014). Od osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, navedenih u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, posebice se može istaknuti komunikacija na materinskome jeziku i stranim jezicima te kulturna svijest i izražavanje. Naime, u radu, potrebno je da odgajatelj potiče djecu i razvija komunikaciju na materinskom jeziku. Nužno je i uloga je odgajatelja stvaranje poticajnoga jezičnog okruženja te poticanje djece na raznolike socijalne

interakcije s drugom djecom i odraslima. Osim toga, poticanje međukulturnoga razumijevanja i komunikacije djece s drugim subjektima u odgojno-obrazovnoj ustanovi, kao i s onima izvan nje pomaže djetetu razviti svijest o postojanju više različitih jezika i kultura. Nadalje, još je iznimno važna kulturna svijest i izražavanje svijesti djeteta o lokalnoj, nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovu mjestu u svijetu. Također je važno osposobljavati dijete za razumijevanje kulturne i jezične raznolikosti Europe i svijeta te razvijati svijest djeteta o važnosti estetskih čimbenika u vrtićkim aktivnostima i svakidašnjem životu (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014).

3. ČAKAVSKO NARJEČJE NA OTOKU RABU

U ovom odlomku, biti će spomenuta narječja koja postoje u hrvatskom jeziku te osnovne informacije o otoku Rabu, gdje se i provelo istraživanje.

3.1. Narječja u hrvatskom jeziku

Hrvatski narodni jezik govorni je jezik svih Hrvata koji potječe iz staroslavenskog jezika. Poznato je da je hrvatski jezik dijalekatski jako raščlanjen. U hrvatskoj dijalektologiji, dijalekti se klasificiraju prema srodnoj skupini dijalekata i nazivaju se narječjima. Nadalje, narječja se dijele na dijalekte, a dijalekti na mjesne govore. U hrvatskom jeziku postoje tri narječja, odnosno govorni narodni hrvatski jezik predstavlja suodnos svih triju narječja zajedno te se još dijeli na puno više dijalekata i na bezbrojne govore. To su štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje. Svaki od njih ima svoje posebnosti i razlike te drugačiju prostornu rasprostranjenost po čitavoj Hrvatskoj.

Unatoč velikoj dijalekatnoj raznolikosti, standardni je jezik zasnovan samo na štokavskom narječju uz više-manje neznatan utjecaj kajkavskoga i čakavskoga (Kapović, 2004). Većina se slaže kako bi se standard morao učiti i da bi trebali imati jedan opći, zajednički jezik koji bi svi razumijeli i kako bi se govornici različitih dijalekata mogli sporazumijevati. Taj jezik bi se rabio na televiziji, u vrtićima, školama itd. U Hrvatskoj se na problem standarda i narječja gleda na pomalo iskrivljen način, odnosno na jednu stranu dolazi do zanemarivanja i odbacivanja narječja, a s druge strane se standardni jezik veliča kao jedini pravi i ispravni jezik kojim bi se trebali služiti građani (Kapović, 2004).

Karakteristika narječja prema upitnoj zamjenici koja je u upotrebi razlikuje se štokavsko narječje u kojem je upitna zamjenica „što“, kajkavsko narječje sa zamjenicom „kaj“ te čakavsko narječje zamjenice „ča“.

S obzirom da je fokus ovoga rada i provedenoga istraživanja čakavsko narječje na Rabu, odlomak koji slijedi daje više informacija o otoku Rabu i uvodi nas u istraživanje koje se na njemu provelo.

3.2. Čakavsko narječje na otoku Rabu

Rab je otok koji se nalazi na istočnoj strani Jadranskog mora koji pripada Republici Hrvatskoj. Nalazi se južnije od otoka Krka i istočnije od otoka Cresa (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Rab>). Grad Rab je glavno administrativno središte na otoku, a pripada Primorsko-goranskoj županiji sa sjedištem u Rijeci. U gradu živi veliki broj starosjedilaca (čak 4128, prema podacima iz (https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_38/h01_01_38_zup08.html)).

Stanovništvo koje danas živi na otoku, doseljeno je migracijama iz drugih dijelova otoka i županije. Stanovništvo je zaposleno u sekundarnome sektoru (brodogradilište) i tercijarnom sektoru (trgovine, turizam, psihijatrijska bolnica). Popis stanovništva iz 2011. pokazuje da je u Rabu živjelo 8065 stanovnika (Kuzmić, 2015) (https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_08/H01_01_08_zup08.html)

Govor Raba pripada srednjočakavskom ikavskoekavskom dijalektu. U govoru je pet vokala u dugim i kratkim slogovima. (Kuzmić, 2015). Na otoku Rabu uglavnom većina stanovnika priča dijalektom. Stoga, uz hrvatski standardni jezik koji je prisutan u odgojno – obrazovnim i javnim ustanovama, veliku zastupljenost ima čakavsko narječje. On je prisutan u gotovo svakoj obitelji, a njime se posebice služe stariji ljudi, građani ovoga otoka. Veliki broj riječi koji se nalaze u vokabularu starijih ljudi, mlađim generacijama su nepoznate. Upravo zbog toga što na taj način polako izumire jedan dio kulturne baštine otoka Raba, nužno je primjenjivati ga s djecom rane i predškolske dobi kako bi te vrijednosti mogle prenositi na sljedeće generacije i kako bi na taj način značajke i ljepote čakavskog dijalekta na otoku Rabu opstale.

Provedeno je istraživanje kojim se želio dobiti uvid koriste li odgajateljice čakavsko narječje u odgojno – obrazovnom procesu s djecom te rade li na implementiranju istog. U sljedećem odlomku opisana je metodologija istraživanja te su navedeni dobiveni rezultati provedenog istraživanja.

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

4.1. Predmet istraživanja

Narječja predstavljaju važan segment kulturne baštine i tradicije određenog kraja što zbog utjecaja globalizacije treba sačuvati. Jedan od načina je njegova primjena u odgojno – obrazovnom radu s djecom rane i predškolske dobi. Nije poznato niti je pronađen podatak koriste li odgajateljice na otoku Rabu (mjestu na kojem se uglavnom govori čakavskim narječjem), čakavsko narječje u dječjim vrtićima te je upravo i predmet ovog istraživanja primjena čakavskog narječja na otoku Rabu u institucionalnom kontekstu dječjeg vrtića.

4.2. Cilj, zadaci i hipoteze istraživanja

Cilj ovog istraživanja je opisati učestalost, te načine i oblike korištenja čakavskog narječja u DV Pahuljica na otoku Rabu. Ovo istraživanje može biti korisno za sve roditelje i odgajatelje drugih odgojno – obrazovnih ustanova koji će dobiti uvid u upotrebu i mišljenja odgajatelja o upotrebi čakavskog narječja u radu s djecom. Odgajatelji mogu promišljati o svom radu i budućim aktivnostima koji se tiču njegovanja jednog tako važnog segmenta kulturne baštine te pomoći roditeljima osvjestiti važnost primjene i očuvanja bogatstva narječja s djecom.

Iz navedenog cilja istraživanja, proizlaze sljedeći zadaci:

Z1: Ispitati koriste li odgajateljice s više radnog iskustva češće čakavsko narječje u radu s djecom od odgajateljica s manje radnog iskustva

*odgajateljice s više radnog iskustva su one odgajateljice koje su duže zaposlene u dječjem vrtiću i pod time se smatraju odgajateljice s više od 10 godina radnog iskustva u dječjem vrtiću; obratno za odgajateljice s manje radnog iskustva (one koje imaju manje od 10 godina radnog iskustva)

Z2: Ispitati služe li se djeca jednako čakavkim narječjem i hrvatskim standardnim jezikom

Z3: Ispitati rade li odgajateljice na implementiranju čakavskog narječja u rad s djecom

Sukladno napisanim zadacima istraživanja, postavljene su sljedeće hipoteze:

H1. Odgajateljice s više radnog iskustva će češće upotrebljavati čakavsko narječje u radu s djecom od odgajateljica s manje radnog iskustva.

H2: Djeca se jednako služe čakavskim narječjem i hrvatskim standardnim jezikom

H3: Odgajateljice rade na implementiranju čakavskog narječja u radu s djecom

4.3. Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika ovog istraživanja čine 22 odgajateljice u dječjem vrtiću „Pahuljica“ na otoku Rabu. Uzorak je namjeran i stratificiran jer je važno da svi koji sudjeluju u istraživanju budu zaposleni odgajatelji/odgajateljice. Iako na Rabu postoji nekoliko dječjih vrtića, a to su uz DV „Pahuljica“ koji je matični vrtić, podružnice: podružnica Lopar, podružnica Supetarska Draga te podružnica Banjol, u istraživanju su sudjelovale odgajateljice iz matičnog objekta.

4.4. Metode, postupci i instrumenti istraživanja

Metoda je kvalitativna. U istraživanju je korišten postupak anketiranja pomoću mjernog instrumenta - ankete. Anketa je samostalno i ručno napravljena u word dokumentu u obliku tablice kojoj prethodi uvodni dio koji upoznaje ispitanika sa ciljem istraživanja. Isprintana je na tri lista papira i dana svim odgajateljima u pisanom obliku. Pitanja su otvorenog i zatvorenog tipa, dakle kombinirani tip pitanja, koji uključuje zaokruživanje odgovora i nadopunjavanje vlastitog odgovora. Kod pitanja zatvorenog tipa, odgajatelji su zaokruživali slovo ispred odgovora koji najbolje odgovara njihovoj procjeni. Pitanja otvorenog tipa, uključivala su pitanja na koja su odgajatelji dopisivali vlastiti odgovor, najčešće u svrhu obrazloženja svog prethodno zaokruženog odgovora. Anketa se sastoji od 13 pitanja koja su (svako pitanje pojedinačno) navedena i opisana u nastavku teksta. Prva četiri pitanja se odnose na demografske podatke - spol, dob, godine radnog iskustva u DV i uzrast djece odgojno – obrazovne skupine u kojoj odgajatelj radi u dječjem vrtiću, nakon čega slijedi devet pitanja o upotrebi čakavskog dijalekta. Anketa traži od odgajatelja odgovor na pitanje govore li čakavskim dijalektom i u kojim situacijama; govore li čakavskim dijalektom u dječjem vrtiću i u kojim situacijama; govore li djeca skupine u kojoj odgajatelj radi čakavski dijalekt; u kojoj

mjeri prostor i materijali promiču upotrebu dijalekta, gdje je dano mogućih devet pitanja na zaokruživanje, uključujući jedno gdje su odgajatelji nadopisivali svoj odgovor; postoje li kraći programi za njegovanje dijalekta te pohađaju li ih djeca i pitanje o radu na projektima upoznavanja s bogatstvom dijalekta. Posljednja dva pitanja odnose se na mišljenja odgajatelja o upotrebi dijalekta u radu s djecom te integriranju dijalekta sa standardnim hrvatskim jezikom. Primjer ankete se nalazi u priložima (prilog 1).

Istraživanje je započelo 12. kolovoza 2020. kada je u dječji vrtić „Pahuljica“ odneseno 30 isprintanih anketa te predano ravnateljici vrtića. Unutar dva dana, ravnateljica je ankete podijelila odgajateljima. Dogovoreno je da će rok za ispunjavanje anketa biti dva tjedna te su odgajateljice u tom periodu ispunjavale ankete. Anketiranje je završeno 25. kolovoza. Od ukupno 30 poslanih anketa, vraćene su 22 ankete.

4.5. Rezultati i rasprava

Prikupljeni podaci su grupirani, izračunati je postotak i tablično su prikazani, a potom su se interpretirali ispod tablica.

Prvo pitanje se odnosi na spol ispitanika. Ispitanici su od dva ponuđena odgovora (ženski/muški), zaokružili onaj koji se odnosi na njih. Svih 22 ispitanika je zaokružilo da su ženskog spola. Pretpostavljalo se da će uglavnom većina ili čak i cijeli uzorak biti ženskog spola, jer se još uvijek odgajateljska struka smatra feminiziranom te je broj ženskih odgajateljica zaposlenih u dječjim vrtićima puno veći od broja muških odgajatelja. Činjenica je da je, posebice na nižim stupnjevima obrazovanja, u dječjim vrtićima prisutna izrazita feminizacija odgajateljske struke (Jukić, 2013). Feminizacija odgajateljskog poziva označava standardnu pojavu u obrazovnom sustavu koja se odražava u dominirajućem broju žena u odgajateljskoj profesiji (Jukić, 2013). Ovaj fenomen je vrlo aktualna pojava u suvremenom svijetu. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u Republici Hrvatskoj u području obrazovanja odnos je zaposlenih žena i muškaraca oko 77% : 23%, što predstavlja visoku razinu feminizacije profesije. Odgajateljska profesija hijerarhijski je podijeljena po rodu. Kako se kreće ka višim položajima, opada broj žena (Jukić, 2013).

Drugo pitanje se odnosi na dob ispitanika. Postavljeno je pitanje „Koliko imate godina života?“, na što su ispitanici odgovarali upisivanjem broja godina na praznu crtu. Njihovi odgovori su prikazani u Tablici 1.

Tablica 1: Dob ispitanika

Dob ispitanika	f	%	N
24	1	4,55%	22
26	1	4,55%	22
27	2	9,09%	22
30	2	9,09%	22
31	2	9,09%	22
34	1	4,55%	22
35	1	4,55%	22
37	1	4,55%	22
38	1	4,55%	22
39	3	13,64%	22
43	1	4,55%	22
45	1	4,55%	22
48	1	4,55%	22
50	1	4,55%	22
51	1	4,55%	22
55	1	4,55%	22
64	1	4,55%	22

Odgovori svih 22 ispitanika daju raspon od 24 godine (najmlađi ispitanik) do 64 godine (najstariji ispitanik). Od svih navedenih ispitanika, može se zaključiti da je najveći dio ispitanika u dobi od 30 do 40 godina, točnije 11 ispitanika, što daje postotak od 50%.

Treće pitanje glasi „Koliko imate godina radnog iskustva u dječjem vrtiću?“. Odgovori ispitanika prikazani su u Tablici 2.

Tablica 2: Godine radnog iskustva

Godine radnog iskustva	f	%	N
0	1	4,55%	22
1	1	4,55%	22
4	1	4,55%	22

6	1	4,55%	22
9	2	9,09%	22
10	1	4,55%	22
11	1	4,55%	22
12	5	22,73%	22
13	1	4,55%	22
15	2	9,09%	22
16	1	4,55%	22
20	2	9,09%	22
26	1	4,55%	22
27	1	4,55%	22
45	1	4,55%	22

Tablica 3. Godine radnog iskustva (manje i više od 10 godina)

Godine radnog iskustva	f	%	N
0-10	7	31,82%	22
>10	15	68,18%	22

Odgovori variraju od nula godina radnog iskustva do 45 godina radnog iskustva. Najveći broj odgajatelja ima 12 godina radnog iskustva, odnosno 5 odgajatelja, što je 22,73%. U prethodnom tekstu je navedeno da su „odgajateljice s više radnog iskustva“ one odgajateljice koje su duže zaposlene u dječjem vrtiću i pod time se smatraju odgajateljice s više od 10 godina radnog iskustva u dječjem vrtiću, dok su „odgajateljice s manje radnog iskustva“ one koje imaju manje od 10 godina radnog iskustva. Grupiranjem podataka, vidljivo je da od ukupnog broja sudionika, 7 odgajateljica ima manje od 10 godina radnog iskustva (31,82%) i 15 odgajateljica ima više od 10 godina radnog iskustva (68,18%), što je i prikazano u Tablici 3. Pretpostavljalo se da su osobe s više godina radnog iskustva ujedno i osobe starije životne dobi te da su sklonije upotrebi čakavskog narječja od mlađih osoba koji su uvelike pod utjecajem globalizacije i naglih promjena u svijetu. Rečeno se može povezati s rezultatima istraživanja koje su provele Sesar i Takač (2014). Cilj istraživanja koje su provele bio je otkriti među ispitanicima u četirima slavonskim selima u kojima se još uvijek dobro čuvaju odlike slavonskoga dijalekta dominira li u pojedinoj populacijskoj skupini (predškolci, školarci, odrasli i ispitanici treće životne dobi) zavičajni govor, organski idiom, slavonski dijalekt ili standardni hrvatski jezik. Od četiri pretpostavke, za potrebe ovoga rada značajne su dvije, a to su: da će u odraslih ispitanika (životna dob: 31 do 49 godina) uporaba zavičajnog govora i

standardnog hrvatskog jezika biti ravnopravna jer su završili barem osam godina školovanja, ali žive u okružju u kojem se govori organskim idiomom te da kod ispitanika treće životne dobi (osobe starije od 55 godina) dominira zavičajni govor jer su cijeloga života u okružju u kojem se u najvećoj mjeri govori zavičajnim govorom. Nakon provedenog istraživanja, obje pretpostavke su potvrđene (Sesar, Takač, 2014 – preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/327816294_Slavonski_dijalekt_i_hrvatski_standardni_jezik_u_okviru_sustava_okomite_visejezicnosti) Stoga se, slijedeći razmišljanja ovih autorica, može pretpostaviti da će i ispitanici starije životne dobi ovog istraživanja češće koristiti čakavsko narječje (zavičajni govor) nego mlađe osobe, koje će više ili jednako upotrebljavati standardni jezik.

Četvrto pitanje koje je postavljeno odgajateljima glasi: „S kojim uzrastom djece ste radili ove pedagoške godine?“. Dobiveni podaci su prikazani u Tablici 4.

Tablica 4: Uzrast djece u odgojno obrazovnim skupinama

Uzrast djece u odgojno – obrazovnim skupinama	f	%	N
3-6 godina	11	50%	22
2,5 – 6,5 godina	1	4,55%	22
1-3 godina	4	18,18%	22
3-5 godina	1	4,55%	22
3-7 godina	5	22,73%	22

Tablica 4 prikazuje vrste odgojno – obrazovnih skupina s kojima rade 22 odgajateljice koje su sudjelovale u istraživanju. Vidljivo je da 11 odgajateljica (50%) radi u odgojno – obrazovnim skupinama koje pohađaju djeca u dobi od 3 do 6 godina. Jedna odgajateljica (4,55%) radi u odgojno – obrazovnoj skupini djece od 2,5 do 6.5 godina. Četiri odgajateljice (18.18%) rade u skupinama djece u dobi od 1 do 3 godina. Jedna odgajateljica (4,55%) radi u odgojno – obrazovnoj skupini djece od 3 do 5 godina i preostalih pet odgajateljica (22,73%) radi u skupini djece od 3 do 7 godina. Podaci pokazuju da čak 81,82% odgajatelja koji je sudjelovao u ovom istraživanju radi u mješovitim skupinama djece predškolskog uzrasta.

Peto pitanje glasi „Govorite li čakavskim narječjem? te u kojim situacijama“.

Tablica 5: Upotreba čakavskog narječja u svakodnevnom okruženju

Upotreba čakavskog narječja	f	%	N
Da	20	90,91%	22
Ne	2	9,09%	22

Odgovori pokazuju da 20 ispitanika (90,91%) govori čakavskim narječjem, a samo 2 ispitanika (9,09%) ne govori čakavskim narječjem, što je prikazano u Tablici 5. Pitanjem se željelo dobiti uvid u upotrebu čakavskog narječja u svakodnevnom okruženju, jer se smatralo da je veća vjerojatnost da će govornici čakavskog narječja upotrebljavati čakavsko narječje u radu s djecom, nego ispitanici koji se i sami ne služe narječjem u svakodnevnom govoru.

Tablica 6: Situacije upotrebe čakavskog narječja

Situacije upotrebe čakavskog narječja	f	%	N
u krugu obitelji	17	77,27%	22
u komunikaciji izvan obitelji	16	72,73%	22
u nekim drugim situacijama : „stalno“	2	9,09%	22

Tablica 6 prikazuje odgovore ispitanika na pitanje u kojim se situacijama služe čakavskim narječjem. Oni ispitanici koji se služe čakavskim narječjem navode kako se njime služe u krugu obitelji (77,27%) kojih je i najviše (17 ispitanika od ukupno 22), zatim 16 ispitanika navodi kako se služe u komunikaciji izvan obitelji (72,73%) te 2 ispitanika (9,09%) je navelo „u nekim drugim situacijama“, točnije su dali odgovor „stalno“. Iz toga se može vidjeti da govornici čakavskog narječja upotrebljavaju čakavsko narječja u svom svakodnevnom životu – u komunikaciji s članovima obitelji, ali i izvan nje.

Šesto pitanje se odnosi na upotrebu čakavskog narječja u dječjem vrtiću, a glasi „Govorite li čakavskim narječjem u dječjem vrtiću?“

Tablica 7: Upotreba čakavskog narječja u dječjem vrtiću

Upotreba čakavskog narječja	f	%	N
Da	11	50,00%	22
Ne	9	40,91%	22

Da i ne	2	9,09%	22
---------	---	-------	----

Tablica 7 prikazuje odgovore ispitanika na pitanje upotrebljavaju li čakavsko narječje u dječjem vrtiću. Odgovori pokazuju da 50% ispitanika upotrebljava čakavsko narječje u dječjem vrtiću i da 40,91% ispitanika ne upotrebljava čakavsko narječje. Iako su bila ponuđena samo dva odgovora (DA/NE), 2 ispitanika (9,09) je zaokružilo oba odgovora, stoga su i oni navedeni u tablici. Povezujući s prethodnim pitanjem (5.), može se uočiti da oni ispitanici koji su u naznačili da nisu govornici čakavskog narječja, niti ga ne upotrebljavaju u radu s djecom, odnosno čakavsko narječje upotrebljavaju samo ispitanici koji su i sami govornici narječja.

Tablica 8: Situacije upotrebe čakavskog narječja u dječjem vrtiću

Situacije upotrebe čakavskog narječja	f	%	N
s djecom tijekom jutarnjeg prijema	3	13,64%	22
s djecom tijekom realizacije odgojno – obrazovnog procesa	3	13,64%	22
individualno samo s nekom djecom	9	40,91%	22
s roditeljima djece prilikom dovođenja ili odvođenja djece	3	13,64%	22
s roditeljima djece tijekom individualnih konzultacija	0	00,00%	22
s roditeljima tijekom grupnih oblika suradnje	1	4,55%	22
s kolegicama sustručnjacima tijekom neformalnih razgovora	13	59,09%	22
s kolegicama sustručnjacima tijekom formalnih razgovora i sastanaka	1	4,55%	22
u nekim drugim situacijama : situacija broj 1: ponekad u razgovoru s djecom	1	4,55%	22
situacija broj 2: kada procjenim da je odgojno – obrazovno	1	4,55%	22

Tablica 8 prikazuje odgovore ispitanika o situacijama upotrebe čakavskog narječja u dječjem vrtiću. Odgajatelji najčešće upotrebljavaju čakavsko narječje s kolegicama sustručnjacima

tijekom neformalnih razgovora (59,09%) i individualno samo s nekom djecom (40,91%). 3 odgajatelja (13,64%) je navelo da ga koriste s djecom tijekom jutarnjeg prijema, s djecom tijekom realizacije odgojno – obrazovnog procesa i s roditeljima djece prilikom dovođenja ili odvođenja djece. Po jedan odgovor ispitanika (4,55%) se može naći za izjavu „s roditeljima tijekom grupnih oblika suradnje“ i „s kolegicama sustručnjacima tijekom formalnih razgovora i sastanaka“. Niti jedan ispitanik nije zaokružio da upotrebljava čakavsko narječje s roditeljima djece tijekom individualnih konzultacija. Jedan ispitanik je kao odgovor nadopisao da ga koristi ponekad u razgovoru s djecom, dok je drugi ispitanik naveo „*u situacijama kada to procjenim da je odgojno – obrazovno*“. Zanimljivo je da su ta dva ispitanika – odgajatelja zaokružila NE kao odgovor na pitanje upotrebljavaju li čakavsko narječje u dječjem vrtiću te naveli kako ga rijetko ili ponekad koriste i s kolegicama tijekom neformalnih razgovora. Ispitanici koji su zaokružili da upotrebljavaju narječje individualno samo s nekom djecom, bez obzira govore li ili ne čakavskim narječjem u dječjem vrtiću, pokazuju da će ga koristiti u radu s djecom kada procjene da je potrebno i korisno u toj situaciji. Odgovor pokazuje da su odgajatelji svjesni svoje uloge koja je, pored svega ostalog, slušanje djece, uvažavanje interesa i potreba djece te stvaranje poticajna jezičnog okruženja i poticanje socijalne interakcije s drugom djecom i odraslima (Nacionalni kurikulum, 2014). Isto tako, ovi podaci se mogu povezati sa podacima dobivenih iz istraživanja koje je provela Červar (2019). Naime, ona je provela istraživanje u kojem je cilj bio ispitati odgajatelje koliko često koriste zavičajni govor u komunikaciji i način na koji ga koriste u aktivnostima s djecom te koliko ga djeca koriste u međusobnoj komunikaciji s ostalom djecom. Metoda koja se koristila u istraživanju je metoda ankete koja je bila distribuirana *online*, na društvenim mrežama. U anketi je bilo postavljeno 13 tvrdnji, a odgajatelji su zaokruživali odgovor koji vrijedi za njih na skali od 1 do 5 (1-uopće se ne slažem do 5-u potpunosti se slažem). Jedna od postavljenih tvrdnji je bila „*Dopuštam da se djeca u međusobnoj komunikaciji osim standardnog jezika služe i zavičajnim govorom*“. S ovom tvrdnjom u potpunosti se složilo čak 36 od ukupno 60 ispitanika (svi su ženskog roda), što je 60% ukupnog broja ispitanika, dok se 12 (20%) se uglavnom slaže. Preostali ispitanici (N=11; 18,3%) nemaju jasan stav o tome, dok je samo jedan ispitanik izjavio da se uglavnom ne slaže s tvrdnjom (N=1; 1,7%) (Červar, 2019). Navedeni podaci pokazuju fleksibilnost odgajatelja i svjesnost odgajatelja o svojoj ulozi, koja je u ovom slučaju uvažavanje dječjih potreba i razvoj kulturnog identiteta, što se razvija dopuštanjem upotrebe zavičajnog govora.

Sedmo pitanje je „Koliko djece u Vašoj odgojno – obrazovnoj skupini govori čakavskim narječjem?“

Tablica 9: Djeca – govornici čakavskog narječja

Uzrast djece u odgojno – obrazovnim skupinama	Broj djece upisanih u odgojno – obrazovnu skupinu	Broj djece – govore čakavski	% govornika čakavskog
1-3 godina	/	/	00,00%
1-3 godina	/	/	00,00%
1-3 godina	13	/	00,00%
1-3 godina	/	/	00,00%
2,5-6,5 godina	27	5	18,52%
3-5 godina	23	3	13,04%
3-6 godina	23	2	8,70%
3-6 godina	21	5	23,81%
3-6 godina	23	5	21,74%
3-6 godina	23	5	21,74%
3-6 godina	23	21	91,30%
3-6 godina	21	5	23,81%
3-6 godina	23	5	21,74%
3-6 godina	23	21	91,30%
3-6 godina	23	2	8,70%
3-6 godina	23	5	21,74%
3-6 godina	27	5	18,52%
3-7 godina	23	5	21,74%
3-7 godina	23	4	17,39%
3-7 godina	23	3	13,04%
3-7 godina	20	3	15,00%
3-7 godina	23	15	65,22%
UKUPNO	428	119	27,80%

Tablica 9 prikazuje koliko djece od ukupnog broja upisanih iz 22 odgojno – obrazovne skupine govori čakavskim narječjem. Odgovori ukazuju da od ukupno 428 djece iz 22 odgojno – obrazovne skupine, njih 119 govori čakavskim narječjem, što bi u postocima bilo 27,80%. Tri ispitanika su navela sljedeće: u jednoj skupini 21 dijete od upisanih 23 govori čakavskim (91,30%), u drugoj 15 od 23 govori čakavskim (65,22%) te u trećoj 21 od 23 govori čakavskim narječjem (91,30%). Djeca navedenih skupina su u dobi od 3 do 6 godina (jedna skupina 3 do 7) i u tim skupinama i odgajatelji i gotovo sva djeca se služe čakavskim narječjem. 4 odgojno

– obrazovne skupine su jasličke i u njima se nalaze djeca rane dobi (od 1 do 3 godina), stoga su odgajatelji tu rubriku ostavili prazno. U ostalim odgojno – obrazovnim skupinama, broj djece koji se služi čakavskim narječjem, puno je manji, točnije: 5 djece (18,52%) od upisanih 27 (uzrast djece: 2,5 do 6,5 godina) te je jedna skupina u dobi od 3 do 5 godina i u njoj 3 djece od upisanih 23 priča čakavskim narječjem (13,04%). Nadalje se nalaze odgovori odgajateljica koje rade u skupinama djece od 3 do 6 godina. One navode sljedeće: 2 od 23 upisanih govori čakavskim narječjem, što je 8,70%; u 4 odgojno – obrazovne skupine od upisanih 23 djece u svakoj, 5-ero djece (u svakoj) priča čakavskim narječjem (21,74%), u dvije skupine od upisanih 21 (u svakoj) samo 5-ero djece priča čakavskim narječjem (23,81%). Nadalje, rezultati pokazuju da u jednoj skupini od upisanih 23 djece, samo 2 djeteta pričaju čakavskim narječjem (8,70%) i u jednoj od 27 upisanih, 5 djece priča čakavskim, što je 18,52%. Zatim slijede rezultati odgajateljica zaposlenih u skupinama djece uzrasta 3 do 7 godina: u jednoj skupini, od 23 upisanih, 5 djece priča čakavskim narječjem (21,74%), u sljedećoj skupini 4 djece priča čakavskim od upisanih 23 (17,39%), zatim skupina u kojoj je ukupno 23 djece, 3 djece priča na čakavskom narječju (13,04%) i skupina u koju je upisano 20 djece, od kojih 3 djece priča čakavskim (15,00%). Rezultati pokazuju da je broj djece koji govori čakavskim narječjem 3 puta manji od broja djece koji ga ne govore. Ovi podaci se mogu usporediti s podacima istraživanja koje je provela Grbović (2017), gdje su rezultati proporcionalni rezultatima dobivenih u ovom istraživanju. U istraživanju Grbović (2017), rezultati pokazuju da od ukupno 79 djece, njih 58 ne govori čakavskim narječjem, 15 govori, a 6 samo povremeno. Rezultati ove ankete također ukazuju da je više djece koja ne govore čakavskim narječjem, od djece koja se njime služe.

Osmo pitanje glasi „U kojoj mjeri prostorno – materijalno okruženje promiče upotrebu čakavskog narječja?“

Tablica 10: Prostorno – materijalno okruženje u promicanju upotrebe čakavskog narječja

Prostorno – materijalno okruženje u promicanju upotrebe čakavskog narječja	f	%	N
Brinem se da u centru slikovnica u odgojno – obrazovnoj skupini ima slikovnica i knjiga koja pisanih na čakavskom narječju	7	31,82%	22

Odabirem filmove i / ili druga medijska sredstva koja su kulturalno raznolika i podržavaju čakavsko narječje.	2	9,09%	22
Planiram izlete i izlaske u zajednicu na mjesta koja djeci omogućuju dobar govorni model upotrebe čakavskog narječja i tako nešto nauče o svojoj vlastitoj kulturalnoj ili nacionalnoj povijesti kao i drugih nacionalnih grupa.	6	27,27%	22
Koristim se vizualnim pomagalicama, gestama i rekvizitima u svojoj interakciji s djecom kod upotrebe čakavskog narječja	6	27,27%	22
Kada je to moguće, koristim volontere ili članove obitelji koji koriste čakavsko narječje	8	36,36%	22
Prihvaćam i prepoznajem razlike između jezika koji se koristi kod kuće i u vrtiću.	18	81,82%	22
Djecu koja koriste omalovažavajuće primjedbe na upotrebu čakavskog narječja obeshrabrujem u tome pomažući im da razumiju kako određene riječi mogu povrijediti ostale.	6	27,27%	22
Djecu tijekom cijele godine uključujem u aktivnosti koje im pomažu naučiti i prihvatiti različitosti i sličnosti među svim ljudima bez obzira koji jezikom govore	17	77,27%	22
nešto drugo – navesti što	/	/	

Tablica 10 prikazuje u kojoj mjeri prostorno – materijalno okruženje promiče upotrebu čakavskog narječja. Odgovori ispitanika daju podatke što odgajatelji rade u svojoj skupini kako bi djecu upoznali s narječjem. 81,82% ispitanika je navelo da prihvaćaju i prepoznaju razlike

između jezika koji se koristi kod kuće i u vrtiću te 77,27% ispitanika da djecu tijekom cijele godine uključuje u aktivnosti koje pomažu naučiti i prihvatiti različitosti i sličnosti među svim ljudima bez obzira na jezik koji govore. 36,36% ispitanika je navelo da koriste volontere ili članove obitelji koji koriste čakavsko narječje, 31,82% odgajatelja je naveo da u centru slikovnica u odgojno – obrazovnoj skupini koristi slikovnice i knjige pisane na čakavskom narječju, 27,27% da planira izlete i izlaske u zajednicu na mjesta koja djeci omogućuju dobar govorni model upotrebe čakavskog narječja gdje mogu naučiti o vlastitoj kulturalnoj ili nacionalnoj povijesti. 27,27% ispitanika se koristi vizualnim pomagalicama, gestama i rekvizitima u svojoj interakciji s djecom kod upotrebe čakavskog narječja te 27,27% odgajatelja reagira na omalovažavajuće primjedbe djece na upotrebu čakavskog narječja. Samo 9,09% ispitanika je navelo da odabire filmove i / ili druga medijska sredstva koja su kulturalno raznolika i podržavaju čakavsko narječje.

Jedan ispitanik je zaokružio sve odgovore i uz sve gore navedeno, koristi i filmove ili druga medijska sredstva koja su kulturalno raznolika i podražavaju čakavsko narječje. Ispitanik je govornik čakavskog narječja te iz njegovih odgovora je uočljivo da u radu s djecom implementira čakavsko narječje. Prostor odgojno – obrazovne skupine predstavlja trećeg odgajatelja. Ono je izvor učenja djece s obzirom da djeca uče aktivno (istražujući, čineći) te surađujući s drugom djecom i odraslima. Materijali u odgojno – obrazovnim skupinama moraju biti raznovrsni, raznoliki i stalno dostupni te promovirati neovisnost i autonomiju učenja djece. Sadržajno bogatstvo materijala djeci različitih interesa i različitih razvojnih mogućnosti pružaju različite izbore. Poticajno okruženje vrtića djetetu omogućuje svakidašnje stupanje u interakcije s različitim sadržajima učenja. Kvalitetno i poticajno uređeno okruženje osigurava djeci jednake šanse i uživanje jednakih prava za sve. To mora biti inkluzivno okruženje, koje poštuje i prihvaća svaki oblik različitosti djece i njihovih obitelji - prepoznaje i prihvaća subjektivitet svakog djeteta i razvija svijest kod djece o postojanju različitosti i prihvaćanju iste. Zbog toga, samo prostorno – materijalno okruženje uređeno posebnostima narječja, potiče dijete na razvoj i sudjelovanje u aktivnostima koje promoviraju čakavsko narječje (Nacionalni kurikulum, 2014). Iz svih navedenih odgovora ispitanika, može se zaključiti da odgajatelji uglavnom rade na tome da kod djece razvijaju svijest o različitosti i prihvaćanju istih, što je jedno od osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje (Nacionalni kurikulum, 2014).

Deveto pitanje je „Postoje li u dječjem vrtiću „Pahuljica“ kraći programi za njegovanje čakavskog narječja koje djeca mogu pohađati?“. Odgovori ispitanika na prethodno navedeno pitanje su prikazani u Tablici 11.

Tablica 11: postojanje kraćih programa za njegovanje čakavskog narječja u dječjem vrtiću

Postoje li takvi programi?	f	%	N
Da	0	0%	22
Ne	22	100%	22

Odgovori svih ispitanika su isti, odnosno svih 22 ispitanika navodi kako u dječjem vrtiću „Pahuljica“ ne postoje takvi programi. Ukoliko se u svakodnevnom odgojno – obrazovnom radu ne upotrebljava čakavsko narječje, kraći programi su vrlo dobar način kojim se radi na implementiranju čakavskog narječja s djecom. Na nekoliko web stranica dječjih vrtića, pronađeno je da postoje programi koji njeguju zavičajni identitet djece, a jedan od njih je Program „Čakavski kantunić“ u dječjem vrtiću „Zlatna ribica“ u Kostreni (<https://zlatnaribica.hr/program/program-cakavski-kantunic/>) Istraživanje koje je spomenuto u sklopu ovoga rada, a provela ga je Grbović (2017), pokazuje da čakavske radionice u dječjim vrtićima postoje i rade na implementiranju i upotrebi čakavskog narječja. Broj djece koji ne pohađa radionice je veći od broja djece koja ih pohađaju (Grbović, 2017), dok odgovori ispitanika ankete pokazuju da takve slične radionice ili programa u dječjem vrtiću „Pahuljica“ na Rabu ne postoji.

Deseto pitanje je vezano uz prethodno, odnosno od ispitanika se traži da navedu pohađaju li djeca kraće programe te koliko njih, a s obzirom da takvi programi ne postoje, na to pitanje se nije moglo odgovoriti.

11. pitanje glasi „Jeste li radili na projektima upoznavanja s bogatstvom narječja? Ako da, kojim?“.

Tablica 12: Rad na projektima upoznavanja s bogatstvom narječja

Rad na projektima upoznavanja s bogatstvom narječja	f	%	N
Da	6	27,27%	22

Ne	16	72,73%	22
----	----	--------	----

Tablica 13: Nazivi projekata

Nazivi projekata	f	%	N
„Škrinja s blagom“	1	4,54%	22
„Narodni običaji mog kraja“	2	9,09%	22
„Grad Rab – zdravi grad“	1	4,54%	22
Upoznavanje otoka Raba	2	9,09%	22

Od 22 ispitanika, 16 je odgovorilo da nije radilo na projektima (72,73%), a samo njih 6 (27,27%) je odgovorilo da su radili na projektima, što je vidljivo u Tablici 12 te su naveli kojim, što prikazuje Tablica 13. Projekti na kojima su odgajatelji radili su: „Škrinja s blagom“ (1 ispitanik – 4,54%) gdje su „*prikupljali stihove iz narodne predaje našeg kraja u suradnji s obiteljima te iste integrirali u rad*“; zatim „Narodni običaji mog kraja“ (2 ispitanika – 9,09%) i projekt „Grad Rab – zdravi grad“ (1 ispitanik – 4,54%). Posljednja dva ispitanika (9,09%) su navela „upoznavanje otoka Raba“ te je jedan od njih nadopisao „*kroz pripjeve pjesmica, upoznavanje kulturne tradicije otoka Raba (utjecaj tradicije na glazbeno stvaralaštvo djece)*“. Iznenađuje podatak da samo mali broj odgajatelja je radio na projektima kojima se djecu upoznaje s bogatstvom narječja. Značenje koje projekti imaju za djecu veliko je. Projekti omogućuju djeci da samostalno, uz podršku i pomoć odgajatelja, istražuju svoje ideje i osjećaje te konstruiraju i rekonstruiraju svoje znanja u suradnji s drugom djecom i odraslima i tako dolaze do novih spoznaja. Projekti su dobar način kojim se može djecu upoznati s posebnostima narječja uz naglašavanje da je dio kulturne baštine koji treba očuvati (Vujičić, L. i sur. (2016).

12. pitanje traži mišljenje odgajatelja o tome treba li se u dječjem vrtiću u životu i radu s djecom upotrebljavati narječje. Nakon zaokruženog odgovora, od ispitanika se traži i obrazloženje svog odgovora, što je navedeno u tablici 15.

Tablica 14: Mišljenje odgajatelja o upotrebi čakavskog narječja u DV

Upotreba čakavskog narječja u DV	f	%	N
DA	9	40,91%	22

NE	0	00,00%	22
i DA i NE	10	45,45%	22
Ne znam/nisam razmišljala	3	13,63%	22

Tablica 15: Obrazloženja odgovora zaokruženih u prethodnom pitanju

Obrazloženja odgovora zaokruženih u prethodnom pitanju	f	%	N
Bez odgovora	8	36,36%	22
Djeca bi od najranije dobi trebala biti upoznata sa svojim dijalektom i to njegovati jer danas sve više roditelja sa svojom djecom priča na književnom jeziku	1	4,55%	22
Da, kako se nebi zaboravio materinski jezik, ali i ne jer se za o-o proces koristi štokavski jezik	1	4,55%	22
Šteta je da djeca ne znaju svoj dijalekt obzirom na područje u kojem žive	1	4,55%	22
Treba njegovati dijalekt, ali i upoznati djecu s književnim standardnim jezikom radi daljnje školovanja	2	9,09%	22
Unaprijed osmišljenim i planiranim aktivnostima s ciljem njegovanja čakavskog narječja i svoje kulturne baštine	1	4,55%	22
U DV standardnim književnim jezikom, kod kuće dijalektom	2	9,09%	22

Njegovati dijalekt, ali povremeno u sklopu projekta jer je važno djecu naučiti književno se izražavati	1	4,55%	22
Važno je njegovati dijalekt svog zavičaja (dio kulturne baštine)	3	13,63%	22
Ponekad ga koristiti kako se dijalekt nebi zaboravio s novim generacijama	1	4,55%	22
DA – tijekom neformalnih razgovora NE – tijekom realizacije o-o procesa	1	4,55%	22

Tablica 14 prikazuje odgovore ispitanika na pitanje o upotrebi čakavskog narječja u radu s djecom. Iz tablice može se vidjeti da 9 ispitanika (40,91%) smatra da bi se trebalo upotrebljavati narječje u DV, 10 ispitanika je zaokružilo odgovor „i DA i NE“ (45,45%), dok 3 ispitanika ne zna ili nije razmišljalo o tome (13,64%).

U Tablici 15 nalaze se obrazloženja odgovora zaokruženih u prethodnom pitanju. 8 ispitanika nije dalo obrazloženje svog odgovora. Ispitanici koji smatraju da bi se trebalo koristiti dijalekt kao obrazloženje svog zaokruženog odgovora daju: misle da je važno njegovati dijalekt svog zavičaja jer je dio kulturne baštine i šteta je da djeca ne znaju svoj dijalekt obzirom na mjesto u kojem žive, danas sve više roditelja sa svojom djecom priča književnim jezikom, a djeca bi trebala od najranije dobi biti upoznata sa svojim dijalektom i njegovati ga, jedan ispitanik smatra kako bi se trebalo njegovati dijalekt, ali isto tako znati pričati književnim jezikom radi daljnjeg školovanja i to bi sve trebalo raditi „unaprijed osmišljenim i planiranim aktivnostima gdje se njeguje čakavsko narječje i svoja kulturna baština“. Odgajatelji koji navode svoj odgovor „i DA i NE“ smatraju da treba njegovati dijalekt kako se nebi zaboravio s novim generacijama, ali isto tako upoznati djecu sa standardnim književnim jezikom. Uz to navode kako se „od njih traži da se koriste standardnim književnim jezikom“ Nadalje, jedan ispitanik smatra kako bi se trebao upotrebljavati dijalekt tijekom neformalnih razgovora, ali ne i tijekom realizacije odgojno – obrazovnog procesa, dok dva ispitanika smatraju da bi se trebao

upotrebljavati kod kuće i u slobodno vrijeme, ali ne u ustanovama poput škole ili vrtića. Uzimajući u obzir da se 8 ispitanika nije izjasnilo, odnosno nije dalo obrazloženje svog odgovora te promatrajući obrazloženja preostalih 14 ispitanika, njihovi odgovori ukazuju na to da se 57,14% ispitanika slaže kako bi se u odgojno – obrazovnim ustanovama trebalo koristiti standardnim jezikom, a izvan njih narječjem radi očuvanja kulturne baštine i sprječavanja zaborava narječja.

13. i posljednje pitanje također traži mišljenje odgajatelja o tome je li važno integrirati narječje sa standardnim hrvatskim jezikom.

Tablica 16. Mišljenja odgajatelja o integraciji narječja sa standardnim jezikom

Integrirati narječje sa standardnim jezikom?	f	%	N
DA	16	72,73%	22
NE	6	27,27%	22

Tablica 17. Obrazloženja ispitanika o zaokruženom odgovoru na pitanje 13.

Razlozi za DA ili NE	f	%	N
Bez odgovora	7	31,82%	22
Da djeca mogu baratati i standardnim jezikom kao službenim jezikom komunikacije, ali i dijalektom kao dio kulturnog nasljeđa koje treba očuvati radi kulturnog identiteta.	1	4,55%	22
Da se ne izgubi dijalekt	4	18,18%	22
Da se ne izgubi kulturna ostavšina predaka	2	9,09%	22
Da se bogati riječnik novim riječima	2	9,09%	22
Dijalekt mora biti zaseban i djeca moraju naučiti gdje je važno	2	9,09%	22

pričati književnim jezikom			
Prihvatanje različitosti i sličnosti među vršnjacima; prepoznati razliku jezika koji se koristi kod kuće i u vrtiću	1	4,55%	22
Treba biti upoznat sa svojim dijalektom i njegovati ga	2	9,09%	22
Bogaćenje riječnika novim riječima i iskazivanje vlastitog identiteta	2	9,09%	22
Treba njegovati jezik „naših starih“ jer je jezik osobna iskaznica čovjeka	1	4,55%	22

Tablica 16 prikazuje mišljenja odgajatelja treba li ili ne treba li integrirati narječje sa standardnim jezikom. Broj ispitanika koji smatraju da je važno integrirati narječje sa standardnim je 16 (72,73%), a 6 ispitanika (27,27%) smatra da nije važno.

U Tablici 17 nalaze se obrazloženja odgajatelja o zaokruženom odgovoru na prethodno pitanje (13.) Najviše ispitanika (18,18%) smatra da je važno upotrebljavati dijalekt kako se nebi zaboravio. Kao razlog očuvanje kulturne baštine da se ne zaboravi i izgubi ostavština naših predaka, bogaćenje riječnika novim riječima i upoznavanjem jezika dijalekta daje se osnova za buđenje znatiženje i interesa kod djece za iskazivanjem vlastitog identiteta, da bi dijalekt trebao biti zaseban i da treba znati odvojiti mjesto i vrijeme te da djeca trebaju naučiti gdje se govori književnim, a gdje dijalektom smatra 9,09% ispitanika. Da treba njegovati jezik „naših starih“ jer je jezik osobna iskaznica čovjeka, da se integracijom dijalekta sa standardnim jezikom radi na prihvatanju različitosti i sličnosti među svojim vršnjacima i da se treba prihvatiti i prepoznati jezik koji se koristi kod kuće i u vrtiću te uočiti razlike među njima i da je važno baratati i standardnim jezikom kao službenim jezikom komunikacije, ali i dijalektom kao dio kulturnog nasljeđa koje treba očuvati radi kulturnog identiteta smatra 4,55% ispitanika. Iz odgovora ispitanika može se vidjeti da čak 16 od ukupno 22 ispitanika smatra da treba

integrirati narječje sa hrvatskim standardnim jezikom, a kao najčešći odgovor daju da se ne zaboravi dijalekt i posebnosti istoga.

Nakon analize dobivenih podataka, navedene hipoteze je moguće provjeriti.

H1. Odgajateljice s više radnog iskustva će češće upotrebljavati čakavsko narječje u radu s djecom od odgajateljica s manje radnog iskustva.

Od ukupno 22 ispitanika, 7 ima manje od 10 godina radnog iskustva, a ostalih 15 ima više od 10 godina radnog iskustva. Pretpostavljalo se da su odgajateljice s više radnog iskustva ujedno i odgajateljice starije životne dobi te više drže do tradicije i govornici su čakavskog narječja, stoga češće će upotrebljavati narječje s djecom u dječjem vrtiću. Iako to ne mora generalno značiti, na uzorku ispitanika koji je sudjelovao u ovom istraživanju, dobiveni nalazi su sukladni hipotezi. Podijelivši odgajateljice na dvije skupine – one s manje od 10 godina radnog iskustva i one s više od 10 godina radnog iskustva, dobije se sljedeće: odgajateljice s više od 10 godina radnog iskustva češće upotrebljavaju narječje u radu s djecom od odgajateljica s manje radnog iskustva.

H2: Djeca se jednako služe čakavskim narječjem i hrvatskim standardnim jezikom

Dobiveni podaci nisu sukladni hipotezi jer pokazuju da od ukupno 428 djece iz 22 odgojno – obrazovne skupine samo njih 119 govori čakavskim narječjem, dok sva ostala djeca se rijetko ili nikako ne služe čakavskim narječjem, već hrvatskim standardnim jezikom.

H3: Odgajateljice rade na implementiranju čakavskog narječja u radu s djecom

Podaci ukazuju na prisutnost čakavskog narječja u radu s djecom, stoga su nalazi djelomično sukladni hipotezi. Bez obzira jesu li odgajatelji ili nisu govornici čakavskog narječja, u radu s djecom kroz neke oblike aktivnosti, čakavsko narječje je prisutno. Bez obzira što ne postoje radionice/ kraći programi koji njeguju čakavsko narječje niti se radi na projektima upoznavanja s bogatstvom narječja, odgajatelji u neposrednom radu s djecom rane i predškolske dobi rade na implementiranju čakavskog narječja, bilo to kroz slikovnice, filmove ili druga medijska sredstva, volontere ili članove obitelji koji su dobar govorni model ili poticanjem djece na upoznavanje i prihvaćanje s različitostima jezika.

Dobiveni podaci anketa ukazuju da odgajatelji dječjeg vrtića „Pahuljica“ upotrebljavaju narječje sa djecom rane i predškolske dobi u određenoj mjeri, što bi značilo da ne upotrebljavaju svi odgajatelji (točnije 22 odgajatelja ispitanika koji su ispunili priloženu anketu) jednako niti u svim situacijama, no postoji veći broj odgajateljica koje koriste čakavsko narječje u radu s djecom. Odgovori su različiti, no sagledavajući cjelokupnu situaciju i uzimajući u obzir sve odgovore, može se reći da odgajatelji rade na implementiranju čakavskog narječja. Odgajatelji su mišljenja da bi se trebao upotrebljavati i standardni jezik, kao službeni jezik i čakavsko narječje, kako ne bi došlo do zaboravljanja narječja i radi očuvanja kulturne baštine te razvoja kulturnog identiteta djeteta. Ipak, smatraju da bi se u odgojno – obrazovnim ustanovama, kao što je dječji vrtić češće trebao upotrebljavati standardni jezik, dok upotrebu narječja ostavljaju izvan institucija, odnosno za obiteljsko okruženje. Prema odgovorima ispitanika, čakavsko narječje u dječjem vrtiću na Rabu koristi se najčešće među djelatnicima dječjeg vrtića te individualno s nekom djecom. Bez obzira na to zalažu li se za upotrebu ili ne, svakako bi trebalo raditi na očuvanju takve posebnosti jedne zemlje. U obzir treba uzeti da je otok Rab izrazito čakavsko govorno područje i govori ga se u gotovo svakoj obitelji. Tako je dijete svakodnevno izloženo govoru čakavskog narječja i nesvjesno ga usvaja. Na taj se način dijete nalazi u obiteljskoj sredini koja je čakavska te u institucijskom okruženju gdje se uglavnom služi standardnim jezikom, stoga postepeno usvaja oba jezika.

5. ZAKLJUČAK

Svako dijete je rođeno s predispozicijama i unutarnjom željom za učenjem i istraživanjem svijeta koji ga okružuje. Prvim kontaktom s majkom, dijete ostvaruje komunikaciju. Kako dijete odrasta, tako dolazi do potrebe za usvajanjem vlastitog jezika i govora za potrebe komunikacije sa zajednicom u kojoj živi. Dijete razvija jezično – komunikacijske vještine u obitelji i u odgojno – obrazovnim ustanovama. U obiteljskom okruženju, dijete usvaja govor kojim se služe članovi obitelji te ostali ljudi uže i šire zajednice. Tako, dijete usvaja značajke dijalekta i počinje se njime služiti. Odgojno – obrazovne ustanove, iako mjesta u kojima se služi standardnim jezikom, mjesta su koja bi trebala poticati djecu na korištenje narječja, kao svoga prvoga jezika, čime rade na razvoju kulturnog i nacionalnog identiteta djece. Pri implementiranju narječja, potrebno je stvoriti situacije da se dijete u njima osjeća slobodno i opušteno i služi se onim jezikom koji mu odgovara. Uloga je odgajatelja prepoznati interese i potrebe djece te djelovati u skladu s njima.

Ovaj rad bavi se upotrebom narječja u predškolskim ustanovama. U nekoliko odlomaka je bio opisan jezično – komunikacijski i govorni razvoj djece, nakon čega je fokus stavljen na odgojno – obrazovne ustanove i upotrebu narječja u njima, što je bio i cilj provedenog istraživanja. Rezultati pokazuju da odgajatelji dječjeg vrtića „Pahuljica“ upotrebljavaju narječje sa djecom rane i predškolske dobi u određenoj mjeri, što bi značilo da ne upotrebljavaju svi odgajatelji jednako niti u svim situacijama. Zaključuje se da odgajateljice s više od 10 godina radnog iskustva više upotrebljavaju narječje u radu s djecom od odgajateljica s manje radnog iskustva. Nadalje, dobio se podatak da od ukupno 428 djece samo njih 119 govori čakavskim narječjem, čime se može zaključiti da je puno manji broj djece koji govore čakavskim narječjem. Zaključuje se da odgajatelji rade na implementiranju čakavskog narječja kroz aktivnosti i poticaje u neposrednom odgojno – obrazovnom radu smatrajući da će u protivnom posebnosti narječja otići u zaborav, ali isto tako smatraju da bi se u odgojno – obrazovnim ustanovama, kao što je dječji vrtić češće trebalo upotrebljavati standardni jezik kao službeni jezik, dok upotrebu narječja ostavljaju izvan institucija, odnosno za obiteljsko okruženje. Istraživanje se može podići na sljedeću razinu, gdje bi se moglo ispitivati roditelje o njihovoj upotrebi čakavskog narječja sa svojom djecom te mišljenja o upotrebi u odgojno – obrazovnim ustanovama. Moglo bi se ispitati roditelje djece koji pohađaju vrtić i uvidjeti koliki je broj roditelja koji se služe čakavskim narječjem sa svojom djecom u svakodnevnom govoru te ispitati u kojoj mjeri i u kojim situacijama, djeca koriste čakavsko narječje u svom

svakodnevnom govoru, što zbog cjelokupne situacije s virusom COVID-19 nije bilo moguće ispitati tijekom ovog istraživanja.

Nužno je njegovati narječje s djecom od najranije dobi. Činjenica je da su odgojno – obrazovne i javne ustanove mjesta na kojima se upotrebljava standardni jezik, stoga vrlo je korisno postojanje kraćih programa gdje bi se s djecom radilo na implementiranju (čakavskog) narječja. S obzirom da takve slične radionice na otoku Rabu, točnije u navedenom dječjem vrtiću ne postoje, svakako bi trebalo integrirati čakavsko narječje tijekom realizacije odgojno – obrazovnog procesa, primjerice putem projekata, gdje bi se pomno promišljalo o poticajima i aktivnostima koji bi se provodili s djecom i kojima bi se radilo na upoznavanju s bogatstvom narječja. Obiteljske sredine mjesta su na kojima dijete ima priliku čuti, upoznati i usvajati govor čakavskog narječja. Problem je u tome što danas sve manje obitelji i roditelja koriste čakavsko narječje sa svojom djecom i upravo zbog toga bi odgojno – obrazovne ustanove trebale spriječiti da se narječje u potpunosti zaboravi.

6. LITERATURA:

1. Adiva – Bilingvizam. Dostupno na: <https://www.adiva.hr/zdravlje/logopedija/bilingvizam-sto-kada-dijete-odrasta-u-dvojezicnoj-obitelji/> (Preuzeto 23.7.2020.)
2. Berk, Laura E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
3. Blaži, D. (1994) Utjecaj okoline na razvoj govora u djece. *Defektologija* 30(2): 153 – 161.
4. Božanić, Joško. 2009. “Kapitalno djelo hrvatske dijalektologije.” *Čakavska rič. Polugodišnjak za proučavanje čakavske riči* 174-175.
5. Červar, K. (2019). Zavičajni govor kod djece vrtićke dobi. Preuzeto 26.8.2020. s <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu%3A3962>
6. Dragić, J. (2016). *Tradicijnska kultura kao dio odgojno-obrazovnog rada*. U: Mlinarević, V., Vonta, T. i Borovac, T., ur. Rani i predškolski odgoj i obrazovanje – izazovi i perspektive: zbornik radova / 5. međunarodni stručni i znanstveni skup. Osijek: Dječji vrtić Osijek, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku.
7. Grbović, I. (2017). Utjecaj čakavskog narječja na razvoj govora predškolske djece. Preuzeto 3.8.2020. s <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu:1730>
8. Isić, U. (2010). *Vršnjačka medijacija (Vodiš za pedagoge i psihologe)*. Preuzeto 2.9.2020 s http://os-jakovlje.skole.hr/upload/os-jakovlje/images/static3/2085/attachment/Vrsnjacka_medijacija-vodic_za_pedagoge_i_psihologe.pdf
9. Jelaska, Z. (2005). Jezik, komunikacija i sposobnosti: nazivi i bliskoznačnice. *Jezik*, 52 (4), 128-138. Preuzeto 20.7. 2020. s <https://hrcak.srce.hr/15984>
10. Jelaska, Z., Kusin, I. (2005). *Usustavljanje naziva. Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 49–64.
11. Jukić, R. (2013). „Ženska pedagogija“ i feminizacija nastavničke struke kao čimbenici skrivenog kurikula (preuzeto 24.4.2020.)
12. Jurdana, V.(2015.) *Igri, Mala zavičajna čitanka (s primjerima iz čakavske poezije Drage Gervasia)* Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

13. Katić, V. (2019) Materijal za učenje (Power Point prezentacije) postavljene na sustav za udaljeno učenje Merlin. Preuzeto 22.7.2020. s <https://moodle.srce.hr/2019-2020/mod/folder/view.php?id=923910>
14. Katić, V. (2020) Materijal za učenje (Power Point prezentacije) postavljene na sustav za udaljeno učenje Merlin. Preuzeto 22.7.2020. s <https://moodle.srce.hr/2019-2020/mod/folder/view.php?id=985941>
15. Kapović, M. (2004). Jezični utjecaj velikih gradova, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30: 97-105
16. Konvencija o pravima djeteta (2001)
17. Kuzmić, M. (2015). Fonološki opis govora Raba. Hrvatski dijalektološki zbornik, knji.19, str. 145 – 156
18. Malnar, A.; Punčikar, S.; Štefanec, A.; Vujičić, L. (2012) Poticajno okruženje: izazov za suradnju i istraživanje djece i odraslih. *Dijete, vrtić, obitelj* 18(70): 4- 7
19. Nacionalni kurikulum ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, MZOS, 2014. Preuzeto 21.7.2020. s: <http://www.mzos.hr>
20. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa d.d.
21. Pavličević-Franić, D. (2000). *Jezičnost i medujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije*. Lahor, 11–14.
22. Pavličević-Franić, D. (2000). *Usvajanje hrvatskog standardnog jezika u sustavu okomite dvojezičnosti*. Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, Zagreb, 75–86.
23. Prebeg-Vilke, M. (1991.) *Vaše dijete i jezik (materinski, drugi i strani jezik)*, Zagreb: Školska knjiga.
24. Sesar, T.B, Takač, V.P. (2014). Slavonski dijalekt i hrvatski standardni jezik u okviru sustava okomite višejezičnosti. Preuzeto 1.9.2020. s https://www.researchgate.net/publication/327816294_Slavonski_dijalekt_i_hrvatski_standardni_jezik_u_okviru_sustava_okomite_visejezicnosti
25. Slunjski, E. (2001). Integrirani predškolski kurikulum, rad djece na projektima. Zagreb: Mali profesor.
26. Slunjski, E. (2011). Kriteriji kvalitete u situacijama učenja. *Dijete, vrtić, obitelj* (64), 4-7.
27. Slunjski, E. (2011). Razvoj autonomije djeteta u procesu odgoja i obrazovanja u vrtiću. *Pedagogijska istraživanja*, 8(2), 217 - 230

28. Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju. *Govor* 26(2), 119-149. Preuzeto 21. srpnja 2020., s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=244957
29. Turza-Bogdan, T. (2008). *Kajkavski dramski tekst u funkciji učenja jezika..* Preuzeto 23.7.2020. sa: <https://hrcak.srce.hr/41098>
30. Velički, V. (2009). Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću. *Metodika: časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi.* 10. 80–91.
31. Vrsaljko, S., Paleka, P. (2018). Pregled ranoga govorno-jezičnog razvoja MAGISTRA IADERTINA, (13)
32. Vujičić, L. i sur. (2016). Razvoj znanstvene pismenosti u ustanovama ranog odgoja. Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet, Centar za istraživanje djetinjstva)
33. Vujević, M. (2006). Uvođenje u znanstveni rad. Zagreb: Školska knjiga
34. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Rab>
35. <https://zlatnaribica.hr/program/program-cakavski-kantunic/>
36. [Popis stanovništva \(2011\)](https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_38/h01_01_38_zup08.html)
https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_38/h01_01_38_zup08.html
37. https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_08/H01_01_08_zup08.html

7. PRILOZI

Anketa za odgajatelje

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Studijski program: Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Eni Kaštelan

Poštovani,

Studentica sam 3. godine preddiplomskog studija Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Ovom anketom, željela bih saznati Vaše mišljenje o upotrebi čakavskog narječja u neposrednom životu i radu s djecom u Vašoj ustanovi. Za ispunjavanje ove ankete potrebno Vam je 10-ak minuta. Molim Vas da pažljivo pročitate svako pitanje i odgovorite na njega zaokruživanjem broja (slova) koje najbolje odgovara Vašoj procjeni ili dopisivanjem Vašeg mišljenja na predloženim mjestima. Ovdje nema točnih i netočnih odgovora, odgovora koji imaju veću ili manju vrijednost, već samo odgovori koji najbolje odgovaraju Vašem mišljenju i situaciji. Ispitivanje je anonimno, a dobiveni podaci koristiti će se za izradu završnog rada.

Unaprijed zahvaljujem na razumijevanju i odvojenom vremenu za sudjelovanje u ovom istraživanju te na Vašem doprinosu koji će uvelike obogatiti moj završni rad izravnim primjerima iz prakse.

1. Vaš spol:	a. ženski b. muški
2. Koliko imate godina života:	_____ godina
3. Koliko imate godina radnog iskustva u dječjem vrtiću:	_____ godina
4. S kojim uzrastom djece ste radili ove pedagoške godine ?	Djeca u _____ godini života
5. Govorite li čakavskim narječjem? 5.1. Ukoliko je odgovor potvrđan, označite/nadopišite u kojim situacijama (moguće je zaokružiti više odgovora)	a. DA b. NE a. u krugu obitelji b. u komunikaciji izvan obitelji c. u nekim drugim situacijama – kojim? _____
6. Govorite li čakavskim narječjem u dječjem vrtiću: 6.1. U kojim situacijama? (moguće je zaokružiti više odgovora)	a. DA b. NE a. s djecom tijekom jutarnjeg prijema b. s djecom tijekom realizacije odgojno – obrazovnog procesa c. individualno samo s nekom djecom d. s roditeljima djece prilikom dovođenja ili odvođenja djece e. s roditeljima djece tijekom individualnih konzultacija f. s roditeljima tijekom grupnih oblika suradnje g. s kolegicama sustručnjacima tijekom neformalnih razgovora h. s kolegicama sustručnjacima tijekom formalnih razgovora i sastanaka i. u nekim drugim situacijama – kojim? _____
7. Koliko djece u Vašoj odgojno obrazovnoj skupini govori čakavskim narječjem?	_____ (navedite broj) djece od _____ (broj) upisanih u odgojno – obrazovnu skupinu
8. U kojoj mjeri prostorno – materijalno okruženje promiče upotrebu čakavskog narječja? (moguće je zaokružiti više odgovora)	a) Brinem se da u centru slikovnica u odgojno – obrazovnoj skupini ima slikovnica i knjiga koja pisanih na čakavskom narječju. b) Odabirem filmove i / ili druga medijska sredstva koja su kulturalno raznolika i podržavaju čakavsko narječje. c) Planiram izlete i izlaske u zajednicu na mjesta koja djeci omogućuju dobar govorni model upotrebe

	<p>čakavskog narječja i tako nešto nauče o svojoj vlastitoj kulturalnoj ili nacionalnoj povijesti kao i drugih nacionalnih grupa.</p> <p>d) Koristim se vizualnim pomagalima, gestama i rekvizitima u svojoj interakciji s djecom kod upotrebe čakavskog narječja</p> <p>e) Kada je to moguće, koristim volontere ili članove obitelji koji koriste čakavsko narječje</p> <p>f) Prihvaćam i prepoznajem razlike između jezika koji se koristi kod kuće i u vrtiću.</p> <p>g) Djecu koja koriste omalovažavajuće primjedbe na upotrebu čakavskog narječja obeshrabrujem u tome pomažući im da razumiju kako određene riječi mogu povrijediti ostale.</p> <p>h) Djecu tijekom cijele godine uključujem u aktivnosti koje im pomažu naučiti i prihvatiti različitosti i sličnosti među svim ljudima bez obzira koji jezikom govore</p> <p>i) nešto drugo – navesti što</p> <hr/>
<p>9. Postoje li u dječjem vrtiću „Pahuljica“ kraći programi za njegovanje čakavskog narječja koje djeca mogu pohađati?</p>	<p>a. DA b. NE</p>
<p>10. Ako je odgovor na prethodno pitanje potvrdno, navedite pohađaju li djeca kraće programe te koliko djece?</p>	<p>a. POHAĐAJU, _____ (broj djece) b. NE POHAĐAJU</p>
<p>11. Jeste li radili na projektima upoznavanja s bogatstvom narječja? Ako je odgovor da, kojim?</p>	<hr/>
<p>12. Mislite li da u dječjem vrtiću u životu i radu s djecom treba upotrebljavati narječje?</p> <p>12.1. Obrazložite svoj odgovor.</p>	<p>a. DA b. NE c. i DA i NE d. Ne znam/ nisam razmišljala</p> <hr/>
<p>13. Mislite li da je važno integrirati narječje sa standardnim hrvatskim jezikom? Navedite razlog zašto.</p>	<p>a. DA b. NE</p> <hr/>

